

יד
מהרי"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

השיעור נמסר
במוצאי שבת-קודש

מטות
תמוז התשפ"ד בשל"ה
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

מעשה עם הבעל שם טוב במוצאי שב"ק, השלמה בעניין אנשים תמימים אשר אין להתוכח עמם ולערער חלילה את אמונתם, ובכללות עניין הסיפורים על הבעש"ט.

ראיה מהקדמת בעל מנחת שי, כי ישנו בלבול בחסרות ויתירות יותר מאשר בפתוחות וסתומות, וכי עניין חסרות ויתירות שבמוסרה הוא הדבר היחידי שעושים כנגד התלמוד.

המשך התגובות למכתב מאת הרה"ג יהודה עדס שליט"א, בעניין כתר ארם צובא המפורסם כיום שהוגה ע"י בן אשר. דחיית הראיה מדברי הרעמ"ק בספרו סערת תימן, ולגבי טענתו כי מהרי"ץ לא הזכיר [בשו"ת פעולת צדיק ח"א סימן י"ד] במפורש את בן אשר, אבל רמו אותו במלים 'מעשה ידי אמן'.

הרחבה לגבי ארבע דוגמאות להשערות המובאות בספר סערת תימן, אשר אין לסמוך עליהן. א' בעניין סעודת הבראה. ב' בעניין פת של גויים. ג' בעניין גידול הפיאות-ה'סימנים', שכביכול התחיל בגלל גזירה של גויים. ד' בעניין מתי התימנים הולכים כדעת רבינו הרמב"ם ומתי כדעת מרן השולחן ערוך. ועוד שתי הערות נוספות על שגיאות. ולאידך גיסא, שבחו של הרה"ג עמרם קורח זצ"ל.

דחיית דברי הרי"ע כי בן אשר זהו ה'אמן', וכי כביכול הוא נכלל במ"ש מהרי"ץ 'חכמי ישראל'. דברי חיזוק לימי בין המצרים, למען ציון לא אחשה וגו', הבנה מדוע התימנים-החות'ים החליטו להתקיף את ישראל, השר של תימן הוא הכי חשוב בשמים, ארץ תימן יש בה את הצניעות הכי גדולה שבעולם, וביאור כי הדבר תלוי בטבע המקום, וכפי שמצינו בכמה מקומות. וכן ביאר החת"ס את המלים [במעשה המזועזע שהובא בתנדב"א] 'ברוך המקום שהרגו'.

כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחברות "שערי יצחק" – 749

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.

השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,

וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא

כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

לכיוון ההפוך – וברגע אחד חלפו ונסעו כמה פרסאות בקפיצת הדרך.

ויהי ביום השני תעו מן הדרך, ובאו בסבכי יער, באין דרך ונתיבה, וכמעט שלא ראו גם את אור היום, ולא ידעו איפה הם נמצאים. חלשה דעתו של הבעש"ט, כי לא הורגל בכך, ולא הבין את פשר המחזה המוזר הזה. למרבה המבוכה, נסתלקו גם המוחין מהבעש"ט, והיה כאחד האנשים הפשוטים. כך נמשך הדבר, עד שהגיע יום הששי, ערב שבת קודש. ראה הבעש"ט שכבר הגיע ערב שבת, ועוד לא באו לישוב, נצטער צער גדול, ומרוב צערו נתנמנם וכו'. סיפור ארוך. מספר דפים. מי שירצה, יעיין שם – לא באתי לקרוא את הסיפור – והוא מועתק בספר אבן ספיר של הרב ישראל פנחסי חלק ג' דף קפ"ז.

הסיבה שאני מביא זאת, היא להשלים ולחזק דבר שהזכרתי בשיעור הקודם, כי ישנם אנשים שהם תמימים, שאם אנשים חכמים – מביני עניין – מתווכחים עימם, האנשים הפשוטים, תמימי הלב, יראי שמים אשר אינם מכירים 'חכמות', הם חושבים כי כביכול הוא אומר דברים אשר אסור לאמרם.

לכן רציתי להביא, אימרה חריפה שאומרים חסידי הבעש"ט. כי ישנם הרבה סיפורים על הבעש"ט במוצאי שבת. כל מיני נסים ונפלאות, אשר לא נשמעו בכל הארץ ובכל הגויים. שמעתי פעם – אינני יודע האם הדבר מודפס, אבל שמעתי זאת בעל פה. אני מניח שהדבר מודפס באיזה ספר, אך לפום רהטא לא מצאתי זאת כתוב – כי אמרו צדיקים, 'מי שמאמין שכל הסיפורים האלה היו, הוא שוטה'. כי אם נעשה חשבון, כפי מספר הסיפורים על הבעש"ט, לא יספיקו ימי חייו לכל הסיפורים הללו. בשביל שיהיה בכל מוצאי שבת סיפור כזה, הוא צריך לחיות שנים רבות. לא יספיקו כל ימי חייו. [עיין שיעור מוצש"ק נשא התשע"ה, ומוצש"ק חוקת ובלק התשפ"א].

אבל – תשמעו טוב את המשך דבריהם – מי שחושב שהבעש"ט לא היה יכול לעשות את הנסים והנפלאות האלה, הוא אפיקורוס.

הסיפור לכשעצמו, כנראה לא נכון. לא היה בפועל. אבל וכי אינך מאמין, שיכול להיות כזה

השיעור מוקדש להצלחה ברוחניות ובגשמיות לאביעד בן יוסף הי"ו ואביטל בת מיכאל שתח"י, וילדיהם נתאי נוה פאר והדר הי"ו, שהתנדבו למוסדות פעולת צדיק.

וכן השיעור מוקדש ע"י ידידנו נסים בן דוד שלגית הי"ו, שיזכה לפרנסה טובה, ולשפע ברכה והצלחה בכל מעשי ידיו. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

וכן השיעור מוקדש ע"י האשה הכשרה מרת רחל בת רבי דוד מאיר הי"ו, מארצות הברית, לרפואת בנה ישי משה שיח"י, הזקוק לרפואה שלמה במהרה, ולהצלחתה בפרנסה ובכל העניינים, בעבור שהתנדבה למוסדות יד מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש ע"י ידידנו רבי איתן בן מורי יעקב הי"ו, מארצות הברית, לרפואת אחותו מרת תהלה שתח"י הזקוקה לרפואה שלמה במהרה, בעבור שהתנדבו בעבודה למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

ידידנו הותיק והנעלה הרה"ג חיים לוי הי"ו, שהוא ב"ה איש חיל רב פעלים, הוסיף כאן בזה"ל, דודתי נעקצה מיתוש ממת, והיא בבית חולים מספר שבועות. ע"כ. השם ברוך הוא ישלח לה רפוי"ש, ויקיים עליה מקרא שכתוב כי אני י"י רופאך. אכ"ר.

כמו כן השיעור מוקדש ע"י רבי – הוא אמנם כותב רבי חיים, אבל אני אומר הרב הגאון – חיים בן רבי איתן הלוי הי"ו, מארצות הברית, לרפואת רבי יצחק בן ורדה (שעבר תאונת דרכים קשה רח"ל) הזקוק לרפואה שלמה במהרה ולרחמי שמים מרובים – תענו אמן בכוונה, כי אלו אינם דברים פשוטים – בעבור שהתנדבו לרפואתו למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

וכן לרפואת הראל חיים בן ארנון, בתוך שאר כל חולי עמו ישראל.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונוק יצילם, והזקוקים לרפוי"ש – השם ברוך הוא ישלח להם רפוי"ש בתוך כל חולי עמו ישראל, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

מעשה עם הבעל שם טוב במוצאי שב"ק, השלמה בעניין אנשים תמימים אשר אין להתווכח עמם ולערער חלילה את אמונתם, ובכללות עניין הסיפורים על הבעש"ט.

כעת מוצאי שבת קודש, 'דבר בעתו מה טוב'. חסידי הבעש"ט אומרים, כי אם מספרים במוצאי שבת על הבעש"ט, ישנן בכך סגולות.

ראיתי כתוב בשם ספר סיפורי חסידים על התורה [עמוד 200] מובא כך, העונש על 'אלמנה ויתום לא תענון'.

הרב הקדוש ר' דוד מטלנא ז"ל סיפר מעשה מהבעש"ט.

הבעש"ט נסע פעם אחת במוצאי שבת לדרכו, ועמו שלושה מתלמידיו החשובים. ר' דוד ממיקלייב, ר' דוד סירקיס, ור' דוד לייקיס. ולהבדיל, הערל אלקסיי – גוי אחד – הנוהג בסוסים.

כדרכו תמיד, הושיב הבעש"ט את אלקסיי כשגבו אל הסוסים – כביכול הוא נגד הסוסים, אבל פניו

יפעתה ובעצם טהרה. ונס המדפיס אשר הדפיס שבחי רבינו, וקרא אותו בשם שבחי בעש"ט, לא בהשכל ודעת עשה זאת. כי איך יבוא אחרי המלך, לספר ולהפליג בשבח, ולהלל את אור שבעת הימים. ומה נס בכמה דברים בדאים אשר בדא מלבנו, ובזה נתן יד לפושעים לאמר, הנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים וגו', וללצים הוא יליץ. ואיך לא ידע, כי כל השבחים אשר סיפר שם, לא הגיעו עד קרסולי רבינו וכו' ע"כ.

מאיך, במבוא לשומר אמונים למהר"א ראטה איתא, בדעתי היה לכתוב איזה מהספרי מעשיות המה אמיתים וברורים, כי מחברם היו יראי ה', והמספרים היו קדושי עליונים, רק מנעתי עצמי מאיזה טעם, רק אחד מהם הוא הספר שבחי בעש"ט, אשר מחברו היה איש צדיק תמים, והיה קרוב לדורו של הבעש"ט, וחותרו היה סופר אצל הבעש"ט זי"ע, והסכימו עליו גדולי הדור שבימיו, כמובא בהדפסה הראשונה, וגם על פי רוב כותב רק דברים ששמע מצדיקי וקדושי עליונים שהיו בימיו, ובעל שם הגדולים החדש כותב עליו דברים של גנאי, וגם כותב שכמה דברים בדה מלבנו, ובמחילת כבודו עשה עולה גדולה מאד, ורצה לתקן ולא די שלא תיקן אלא קלקל, וככה חרה לי עוד על הרבה דברים שכותב שם בחיבורו, כי זה המחבר של שבחי הבעש"ט היה צדיק תמים, כמו שמובן לכל בר דעת, הקדושה המתנוצץ מכתלי מכתבו, רק לא היה כתבן, ובגודל צדקתו ותמימות לבבו, כתב בספר כל מה ששמע מאיזה צדיק, הגם שלא היה צריך לו לעשות זאת. והגם שכותב לפעמים דברים נוראים, אבל לפעמים כותב דברים הנראים כפשוטים וקלים בעיני המון, אשר קטן מן הקטנים אפילו אחר דור חמישי מתלמידי הבעש"ט היו יכולים לעשות פלאות יותר ויותר מזה, ולא יאות לתאר איש קדוש ונורא ועצום בתארים כאלה, הגם כי הדברים אמיתים וברורים.

אבל שורש העניין שהוא שמע זאת מצדיקי עולם שהיו בימיו, וידוע כי היה לצדיקים בסיפורי מעשיות עבודות רמות והמתקות הדינים, ופעלו הרבה ישועות בזה, לכן לא היה חילוק ביניהם. לפעמים אירע שהיה נחון להם לספר איזה ענין

סיפור? יכול להיות. לא שהסיפור היה, אלא יכול להיות.

הדבר חריף מאד. שנון ביותר. מחדד את העניין. ישנם הרבה סיפורים, ואין חובה לקבל ולהאמין שכל הסיפורים נכונים, אבל לגבי כך שהצדיקים יכולים לפעול גדולות ונצורות, בודאי שאנחנו מאמינים בני מאמינים בכל הצדיקים האמתיים שהיו בעולם. ברם, מי שמבין עניין, יודע לשים כל דבר במקומו.

הסיפורים על הבעש"ט, הם לאו דוקא במוצאי שבת. וגם מה שאומרים מי שמאמין וכו', כתוב בספרים בסתם, ולא נזכר מוצאי שבת. איתמר. ויישר כוחו.

שאלה מהקהל: ישנם סיפורים בכל מיני חסידויות, שהם בגדר בדיות. האם ישנו צורך להאמין להם? תשובת מרן שליט"א: תראה, הזכרת לי סיפור. אומרים כי הגר"ח עוזר – בעל הספר אחיעזר, אחד מגדולי וילנא. ישנה בכך הערה, תלוי כיצד מסתכלים על זה – שהוא אמר פעם לאברך אחד, תגיד לי, האם שמעת על איזה אדמו"ר בעיר ורשא, במקום כך וכך, אשר עשה כך וכך? הוא מספר לו את הסיפור, ושואל אותו, מה אתה חושב על זאת? מה נראה לך?

ענה אותו אברך, אני אגיד לרב את האמת. חושבני, כי אין אפילו רחוב בשם כזה בורשא...

אמר לו הגר"ח"ע, אכן הבנת טוב. אין הכי נמי. צריכים לדעת להבחין. אם ישנו סיפור, צריך לדעת מי עומד מאחורי זה, מי סיפר ומה סיפר. לפעמים ישנם בלבולים, ולעתים ישנם כאלה אשר בודו סיפורים מליבם.

מי שיעיין בספר שם הגדולים החדש – הרי הוא השלים את הספר של החיד"א – והביא שם רבים מגדולי החסידות, מזמן הבעל שם טוב. והוא מתלונן על הספר שבחי הבעש"ט, וכותב עליו כי הוא 'בדה דברים מליבו'. מצד השני, בספר שומר אמונים מתרעם עליו.

אותיות מחכימות, לכן נביא את לשונו. בס' שם הגדולים החדש להר"א ואלדן מערכת גדולים דף ל"ז כתוב, רבינו הקדוש הבעש"ט נבג"מ, תהלתו מלאה כל הארץ, ולו דומיה תהלה. כי מי יעצר כח להלל את השמש, באור

פשוט, והוא שמע והכניס זאת בספרו, אבל מי שהוא בר דעת יוכל להבין גם מדברים פשוטים הללו עניינים גבוהים. עד כאן לשונו.

*

אבל בכל אופן, כל דבר צריכים לדון לגופו. אם אינך מאמין בסיפור מסויים, אין אתה עובר על אחד מ"ג עיקרי הדת. אולם השאלה היא, למה לא מאמינים? האם זה בגלל שח"ו לא מאמינים שהצדיק יכול לעשות זאת? שהקב"ה לא יכול לעשות נסים ונפלאות? זה כן. אבל אם בסיפור מצד עצמו, נראה משהו משונה, מוזר, אותו תשים בצד. אולי נכון, אולי לא נכון. אינני יודע. לא צריכים לזלזל, ומאידך אין חובה להאמין. אם נשמע משהו תמוה, שאינו מובן, וכדומה.

בנדון דידן, אנחנו מדברים על עניין אחר, לגבי הכתר של בן אשר, כי הם מאמינים וחושבים כי בודאי הדבר כך. ואנחנו מביאים – מצד שני – ראיות רבות, שהדבר אינו נכון. זהו דבר אחד.

ראיה מהקדמת בעל מנחת שי, כי ישנו בלבול בחסרות ויתירות יותר מאשר בפתוחות וסתומות, וכי עניין חסרות ויתירות שבמוסרה הוא הדבר היחיד שעושים כנגד התלמוד.

דבר שני.

בסוף שיעור מוצש"ק חקת ובלק [בדף 18], הבאתי שידידנו הרי"ע – הרה"ג יהודה עדס הי"ו – כתב במכתבו, כי בפתוחות וסתומות ישנו בלבול יותר מחסרות ויתירות. ואמרתי על כך, שהדבר נשמע לי חידוש, לא מסתדר לי. נראה כי הסברא הפוכה. דהיינו כי ישנן יותר טעיות, בחסרות ויתירות.

מצאתי עכשיו לכך ראיה, מהקדמת המנחת שי. הוא כותב במפורש, כי החסרות ויתירות, זהו הדבר אשר נפל בו הכי הרבה חילוקים ומחלוקות ובלבולים.

הערה מהקהל: מן הסברא זה יותר הגיוני. תשובת מרן שליט"א: נכון. כך אמרתי אז מסברא פשוטה, וגם לפי מה שנראה מן המציאות. אבל מצד שני, יש לו – להרי"ע – טענות הפוכות, והוא ג"כ מנוסה, לכן אמרתי זאת בבחינת 'אין ולא, ורפיא בידיה'. אולם כעת, מצאתי ראיה מפורשת. הדבר מובא, בהקדמת המנחת שי.

על הדרך ראיתי שם עוד משהו, אשר ג"כ מחזק את מה שדיברנו בעבר. הבאנו אז – בשיעור פרשת קורח – בשם בעל קסת הסופר, כי בענייני חסרות ויתירות, הולכים כפי המסורת, נגד הגמרא. זהו הדבר היחיד, שעושים כנגד הש"ס. אין דבר שאפשר לעשות נגד התלמוד [עייין לקמן בהמשך השיעור, לגבי הגזירה פת של גויים]. אבל כיון שכתוב במפורש בגמ' קידושין [דף ל]. אמר רב יוסף, אנן לא בקיאנן בחסרות ויתירות. ומסבירים המפרשים, כי הכוונה היא על בני בבל, לפי שבני ארץ ישראל היו יותר בקיאים בזה, ע"כ בדבר הזה ההלכה כמו בעלי המסורת.

כעת ראיתי, כי הדבר מובא ג"כ כבר בהקדמת המנחת שי [ד"ה ומעלת] בזה"ל, פוק חזי רבותא במסרה, דאשכחן בכמה דוכתי דתלמודא פליג עליה – הגמרא נגד המוסרה – ומ"מ עבדינן עיקר מהמסורת. וכולהו ספרי ותיקון ס"ת הויין אליבא דידה, וכוותה נקיטינן, דאנשי כנסת הגדולה יסדוה, ובתרייהו גרירינן. זה לא שהם חידשו זאת, השרשים לכך הם מזמן עזרא הסופר ואנשי כנסת הגדולה.

*

כעת לענייננו.

בעל מנחת שי – שהיה אחד מחכמי איטליה, מהר"ר ידידיה שלמה נורצי, ספרו מקובל בכל תפוצות ישראל כמוסמך בנושאים האלה, עכ"פ ברוב ככל הדברים – הוא כותב בהמשך בזה"ל, ויהי כי ארכו לנו הימים בגלותנו, כשלו ברכינו ורפו ידינו וכהו עינינו, ונסתמו מעיני חכמתנו, ובטלו בעלי מקרא ומשנה, משען ומשענה, ורבו המחלוקות והדעות.

כי לא לבד נעשית התורה כשתי תורות, אלא כתורות אין מספר, לסיבת רוב החילופים הנמצאים בספרים אשר בגלילותינו חדשים גם ישנים תורה נביאים וכתובים, אין אומר ואין דברים אשר אין בהם בלבולים, מלאים טעיות מחסרות ויתרות, טעמים ונקודות, קריין וכתבין, דגשין ורפיין, מלעיל ומלרע, ואין זה כי אם פגע רע וכו'.

הרי לנו הדבר מפורש.

עלמא בחובייהו, דצווחין ולית מאן די שגח עלייהו. אבל חד אסותא אשכחנא בעלמא, ולא יתיר. בההוא אתר דישתכחון אינון דלעאן באורייתא, ואשתכח בינייהו ס"ת דלא משתקר ביה, כד מפקי האי, בגיניה מתערי עילאי ותתאי, וכ"ש אי אפתיב ביה שמא קדישא כדקא חזי.

ואיתא נמי בפ' אחרי מות דף ע"ב, תאנא, כל מאן דגרע אות חד מאורייתא, או יוסף אות חד באורייתא, כמאן דמשקר בשמא קדישא. ובפ' אמור דף ע"ט, כל מאן דאשתדל באורייתא, כאילו אשתדל בקב"ה, דאורייתא כלא שמייה דקב"ה הוי. והכי איתא בפ' שלח לך דף קנ"ט, ובפ' שלח לך דף קנ"ט, ופ' האזינו סוף דף רצ"ח, וכן בתיקוני הזוהר תיקונא עשרין וחמשה ז"ל שם, וס"ת הוא דרגא דיעקב, דאתמר ביה זיעקב איש תם. וס"ת כך צריך למהוי, תם בלא פיסול. ואם ס"ת הוא חסר באתר דמלא, או מלא באתר דחסר, או אות חד חסיר או יתיר או חלוף, ס"ת פסול לאו איהו בדיוקנא דס"ת דלעילא ע"כ.

וכ"כ החכם הקדוש ר' מנחם ריקנאטי בפ' לך לך, כי כל אותיות התורה בצורותיהן ובחיבורן ובפירודן, ובאותיות עקומות ועקושות. מה שאצלינו נקרא 'עקומות ולפופות', ישנם כאלה הקוראים לכך בשמות אחרים. י"א 'מנוזרות', וי"א 'דפתיות'. ויש עוד כל מיני שמות לעיקומים ולשינויים, כמו שהעלינו בספר כתב התורה ואותיותיה שנכלל בתורה שלמה כרך כ"ט, אבל הכל מכוון על מה שאנחנו מדברים. ב"ה בשנים האחרונות נכנס העניין הזה בס"ת שלתימנים, החזירו את המסורת. אולם לצערינו, כמעט בכל העדות האחרות הדבר נשכח בדורות האחרונים.

חסרות ויתרות, קטנות וגדולות, כתרי האותיות – דהיינו התגין – סתומות ופתוחות. וסידורן, הן סדרי עשר ספירות. ולכך היה הצורך לספור האותיות והתיבות – כמבואר בגמרא קידושין [דף ל' ע"א], לפיכך נקראו ראשונים, סופרים. שהיו סופרים כל האותיות שבתורה. לכאורה, בשביל מה צריכים לספור? מה זה משנה, כמה הוא המספר? התשובה היא, כי חובה לדייק על כל מלה. וכתביב ולא קרי, קרי ולא כתביב.

והוא ממשיך, וגם המוסרות לא ניצולו ממקרה המחלוקות בכמה מקומות, אך לא כרוב מחלוקות הספרים. ואם יאמר אדם לכתוב ס"ת כהלכתו, ילקה בחסר ויתר, ונמצא מגשש כעור באפלה, ולא יצליח את דרכיו למצוא חפצו. וגם אם יאמר החכם לדעת, לא יוכל למצוא, דלאו בכל פלוגתא משתכחי מסראתא לאכרועי. וידוע, שאין לנו בס"ת פסול גדול, מחסיר או יתיר.

מקודם הוא כתב, 'בלבולים, מלאים טעיות מחסרות ויתרות', הוא לא מזכיר שם בכלל פתוחות וסתומות. ולאחר מכן הוא מדגיש, כי הדבר הכי חמור בס"ת, זהו הפיסול של חסר ויתר. הרמב"ם מונה [בהלכות ס"ת ר"פ עשירין] עשרים דברים שפוסלים ס"ת, וביניהם אם שינה בצורת הפרשיות. אבל הפיסול הכי חמור הוא, החסר ויתר. למה?

אומר המנחת שי, כי כל התורה שמותיו של השם ברוך הוא.

דהיינו, לכאורה היה ניתן לחשוב, מה זה משנה אם ישנו חסר או יתר? מהו ההבדל, בין אם כתוב 'הולך' בוא"ו, או 'הלך' בלי וא"ו? לכאורה זהו אותו הדבר. בכל הספרים האחרים, לא מקפידים על חסר ויתר. רק בספר תורה. אבל מדוע הס"ת פסול? למה עד כדי כך? לכן צריכים לדעת, את העניין שהוא כותב.

והקורא בו, פוגם בשמא דמלכא ח"ו. כדאיתא בהדיא בספר הזוהר פ' משפטים ריש דף קכ"ד, דתנינן, אורייתא פלא שמא דקב"ה. ומאן דמשתדל בה, כמאן דמשתדל בשמא קדישא. בגין דאורייתא כלא, חד שמא עילאה, שמא דכליל כל שמהן. ומאן דגרע אות חד מינה, כאילו עביד פגימותא בשמא קדישא. תאנא, ושם אלהים אחרים לא תזכירו, לא תוסף על אורייתא ולא תגרע מינה ע"כ. [אני קורא רק 'ראשי פרקים', והעורך ידפיס את הדברים בשלימותם. ואיכא נפק"מ לנושא נוסף].

והכי מוכח בההוא עובדא דאיתמר – דאתאמר – בפ' אחרי מות דף ע"א, דאשתכח בההוא, ס"ת וי"ו יתירא בההוא קרא דיששעת שסע שתי פרסות. ואיתא נמי בפ' ויחי דף רכ"ה, דזמינן בני

והסיבה היא, כי כולה בנין אלדיי חצובה בשמו של הב"ה. וע"כ ס"ת שחסר אות אחת או הותיר אות אחת פסול, לפי שאין זו צורת העשר ספירות, מאחר ששינה מאותה הצורה. וזה מאמרם ז"ל, וי"ו דגחון, חצי התורה באותיות. כי הוי"ו הוא הקו האמצעי, ומבראשית עד אז, רמז לזרוע ימין. ומשם עד לעיני כל ישראל, לזרוע שמאל וכו'.

עוד מוסף על זה, כי כל התורה כולה שמותיו של הב"ה, וע"כ אין להוסיף ולגרוע אפי' אות אחת.

וכגון זה מצאתי בפ"י שיר השירים, המיוחס לחכם ר' עזריאל ריקנאטי, אלו דבריו, וממה שאת צריך לדעת, כי התורה הברורה כולה אמורה מפי הגבורה, ואין בה אות ונקודה שלא לצורך, כי כולה בנין אלדיי חצובה בשמו של הב"ה. ואין הפרש בין ז'תמנע היתה פלגש', ו'אלוף מגדיאל אלוף עירם', ובין עשרת הדברות ושמע ישראל. והמחסר אות, כאילו חיסר שם מלא, ועולם מלא.

ולכך היה הצורך לספור האותיות ולספור התיבות, וחסרות ויתרות, וכתוב ולא קרי, וקרי ולא כתיב, סתום ופתוח, ואותיות גדולות וקטנות. זה יהיה נטוע בלבך, וחקוק בקרבך. והשמר על נפשך, אל תפן אל און לאמר, עזרא הסופר הוסיף מה מלבו בהעתיקו, כמו 'והכנעני אז בארץ', 'הנה ערשו ערש ברזל', כי זו כפירה גמורה. וע"ז אחז"ל בפרק חלק, כי דבר י"י בזה, זה האומר אין תורה מן השמים ע"כ.

ובזה סוף פ' אחרי, לית לך מלה באורייתא, או אות זעירא באורייתא, דלא רמיזא בחכמתא עילאה, ותליין מינה תלי תלין רזין דחכמתא עילאה. הה"ד קווצותיו תלתלים ע"כ.

ואם חסר בס"ת אפילו אות אחת, אין קורין בו ברבים. שתקנת משה ועזרא שתיקנו שיהיו קורין, כדאיתא במרובה, לא היתה אלא בספר כשר. ואם אינו עשוי כתקון חכמים, הויא ברכה לבטלה, ואינו נקרא ס"ת, כדאיתא בפ"ק דב"ב, אפי' ס"ת חסר אות אחת, וכתוב לקח את ספר התורה הזה, ואפי' קוצו של יו"ד מעכב, כדאמרין בהקומץ רבה, וכמ"ש מוהר"ר דוד הכהן בתשובותיו בית י"ב.

וכ"כ הרמב"ן בהקדמתו לפי התורה, שיש בידינו קבלה של אמת, כי כל התורה כולה שמותיו של הב"ה. ומפני זה, ס"ת שטעה בו באות א' במלא או בחסר, פסול. כי זה העניין יחייב אותנו לפסול ס"ת שיחסר בו וי"ו א' ממלת 'אותם', שבאו מהם ט"ל מלאים בתורה, או שיכתוב הוי"ו באחד משאר החסרים, וכן כיוצא בזה, אפי' שאינו לא מעלה ולא מוריד, כפי העולה במחשבה. וזהו העניין שהביא גדולי המקרא, למנות כל מלא וכל חסר, וכל התורה וכל המקרא, ולחבר ספרים במסורת, עד עזרא הסופר הנביא, שנשתדל בזה, כמו שדרשו בפסוק ויקראו בספר בתורת האלדים מפורש וגו' עכ"ד.

ובשערי אורה במדת תפארת כתוב, כי תורה שבכתב, היא סוד שם הו"ה, ולפיכך כתיב תורת י"י תמימה, כי כל התורה היא כמו צורתו של השי"ת. ואם ח"ו יחסר בה אות אחת, או נוסף בה אות, אינה תורת ה', לפי שאינה צורת סוד זה השם ע"כ וכו'.

הדברים שאנחנו קוראים בתורה, הם בחיצוניותם דברים פשוטים. כגון, 'בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ'. דברים שהם מובנים. וכן יציאת מצרים, וכל מה שכתוב בתורה. ברם, יש בתורה 'קריאה רוחנית', כלשון הרדב"ז בתשובותיו. דהיינו, שהמלים בתורה מתחלקות, לא בצורה הזאת. למשל, 'בראשית ברא אלהים', אם זה שמותיו של הקב"ה, הפסוק יכול להתחלק למשל כך, 'בראש יתב ראאל היס'. מתחלק בצורה אחרת, שהם שמות של הקב"ה, וצפונים בזה רמזים וסודות נסתרים, בלי קשר אל הקריאה שלנו, שהיא לפי פשטות הדברים.

א"כ כתובים כאן במנחת שי, שני טעמים. א' כי אלו שמותיו של הקב"ה, כפי שהביא בשם הזוה"ק והרמב"ן, ועוד. ב' מה שהוסיף לנו מהר"ם ריקאנטי, כי אלו סדרי עשר ספירות.

לאחר מכן, כותב המנחת שי בזה"ל, ובראותי אני הצעיר באלפי, את המקרה בלתי טהור הזה אשר קרה, את כל הספרים ואת המסרות, ובפרט בחסרות ויתרות – הנה גם כאן הוא מדגיש, כי הבעיני העיקרית היא בחסרות ויתרות – כי פרץ הזמן גדרם, וסתם מקורם, גם אפסו מחזיקי בדק,

שערי יצחק – השיעור השבועי

וגם בגוף ספרו מנחת שי רואים, כי אלו היו רוב הנושאים שלו. דהיינו שחילוקי החסרות ויתירות, הם הרבה הרבה יותר מאשר הפתוחות והסתומות. זאת ראיה ברורה לדברינו. שבח להשם יתברך.

המשך התגובות למכתב מאת הרה"ג יהודה עדס שליט"א, בעניין כתר ארם צובא המפורסם כיום שהוגה ע"י בן אשר. דחיית הראיה מדברי הרעמ"ק בספרו סערת תימן, ולגבי טענתו כי מהרי"ץ לא הזכיר [בשורת פעולת צדיק ח"א סימן י"ד] במפורש את בן אשר, אבל רמז אותו במלים 'מעשה ידי אמן'.

כעת, נחזור להמשך מכתבו של הרי"ע שליט"א הי"ו.

אני מחבב מאד את דבריו, למרות שישנו כאן בינינו ויכוח, מכיון שהוא חולק לשם שמים. זה רק לבקשת האמת. לאמיתה של תורה. לא ח"ו שלא לשמה, אפילו לא בצירוף.

לעתים שואלים אותי, למה אינני מגיב, כאשר פלוני אלמוני כותב או אומר כך וכך. מדוע אינך עונה?

מי שירצה, יענה. אני לא עונה. והסיבה היא, כיון שאני רואה, מה עומד מאחורי הכותב. הרבה מתוך מדות שאינן מתוקנות, רואים שמבצבץ מדבריהם שנאה וקנאה ותחרות. לא לשם שמים. לכן אני לא עונה.

וחוץ מזה, יש שאני חושב שלא צריכים לענות. כי מי שיודע מביין את התשובה מתוך הדברים עצמם, מיניה וביה. אין כאן מה לחדש. אמנם לפעמים ישנם דברים, שאני חייב לענות, כי משהו אחר לא יוכל לענות. אבל חושבני כי בדר"כ אלו דברים שכל אחד יכול לענות. לכן מי שירצה, יענה. אשמח, שמישהו יסתום להם את הפה. כי הם חושבים בדמיונם, שדבריהם נכונים.

ישנן עוד סיבות לפעמים, למה לא לענות. יכולות להיות סיבות נוספות.

אבל בנדון דידן, תענוג להתווכח עם הרי"ע. וירבו כמותו בישראל.

*

נתחיל כעת, מהיכן שהפסקנו בשיעור הקודם. הרי"ע הביא [באות ה'] את דברי בעל סערת תימן – הרה"ג עמרם בכהר"י קורח זצ"ל – וכתב בזה"ל, ולכן לפי שמועת הרע"מ קרח, ודאי שאין שום

ואין בנו מורה צדק, איה סופר איה שוקל את המגדלים, איה מלמדי תינוקות לשם שמים, כמו שדרשו במדרש משלי בפסוק פלס ומאזני משפט. עוד דרשו בפ' חלק, איה סופר, על דואג, שהיה סופר כל אותיות שבתורה, כדאיתא בפ' אין דורשין. ואיתא נמי בפ"ק דקדושין, שהיו אומרים, וי"ו דגחון – חציין של אותיות של ס"ת וכו'.

ואין בנו, רק פרצות ולא גדרים, עקוב ולא מישרים, עקלקלות ולא ישרים, חשך ולא מאורים, אפל ולא נהורים, צלמות ולא סדרים, ולא הועילו כל יגיעות הקדמונים, ואין איש יעמוד ויקנא לשמותיו של הב"ה.

הציקתני רוח בטני, וקנא קנאתי לה' צבאות ולתורתו קנאה גדולה, והיתה בלבי כאש בוערת, ואמרתי הפרו תורתך עת לעשות לה', פן יהרסו ויפרצו פרץ על פני פרץ, ונתתי אל לבי לעמוד על הפרץ – הוא לקח על עצמו את המלאכה הזאת – ולרפאות את מזבח ה' ההרוס, ולדרוש ולתור בתכמת הקריאה, ולאחוז בספרי הדקדוק הנמצאים אתנו בזמן הזה, ולחפוש ולחקור אחר הספרים המוגהים ואחר המוסרות המדוקדקות, והגירסאות ערביות ואמתיות, ולראות ס"ת החשובים והמעולים שראוי לסמוך עליהם ולנטות בהם אחר הרוב, כדרך שנצטוינו מן התורה [שמות כ"ג] אחרי רבים להטות וכו'.

ואח"כ בהמשך, אחרי כמה עניינים, הוא כותב בזה"ל, גם במקום אשר מצאתי חילוק דעות בפרשיות פתוחות וסתומות, ואותיות רבתות וזעירות, ואותיות נקודות שבמקרא, ותיקון בי"ה שמ"ו בראש הדף, וצורת שירת הים ושירת האזינו, והשמות שמצאתי מחלוקת בהם בדברי רז"ל אם הם קדש או חול, בדקתי בכולם עד מקום שידי הגיעה, וכתבתי את אשר הודיע אלהים אותי, אף כי אינו צורך הקריאה, כי גם להועיל לכותבי ספרים באתי וכו'. למרות שהדבר אינו קשור אל הקריאה, ברצונו להועיל גם לכותבי הספרים.

הנה רואים, כי עניין הפרשיות, הוא מביא בדרך אגב, בסוף. לא זה העיקר. פה פחות שגיאות וחילוקי דעות.

קושיא מספרי תימן על מסורת ק"ק אר"צ, שזה הוא הספר של בן אשר. על כך, כבר ענינו, ובעז"ה נמשיך.

אבל כעת, הוא נכנס לנושא נוסף.

ואפילו לפי שמועת מהרי"ץ, הנה המעיין בדברי מהרי"ץ יראה שרומז שספרי תימן הועתקו מספר בן אשר ממש, עכ"ז מתחמק מהרי"ץ מלהזכיר את שמו של בן אשר בעצמו, כמו שיתבאר להלן. וטעמא לא ידענא למה התחמק מהרי"ץ מלהזכיר את שמו של בן אשר, ובודאי דברים בגו.

וסוף דבר, כיון שמהרי"ץ עצמו, שהוא עמוד השמועה הזו שהועתקו ספרי תימן גם בחסירות ויתירות, מתחמק מלקרות שמו של בן אשר על המלאכה, ולפי הרע"מ קרח לא הוגהו מעולם בחסירות ויתירות, ואנו רואים בפועל ספר שהיה מיוחס לבן אשר שיש שינויים בחסירות ויתירות, לא נוכל להקשות עליו מכח ספרי תימן, אחר שקישור ספרי תימן לבן אשר, אינו ברור כלל. הרע"מ קרח חולק בו לגמרי, ואפי" מהרי"ץ שהוא שורש שמועה זו, ניכרים הדברים שמתחמק מלהזכיר שם בן אשר בענין.

ומה שכתבתי שמהרי"ץ מתחמק מלהזכיר לבן אשר בענין זה, הוא בדברי מהרי"ץ בענין ניקוד תיבת מחלת שהזכיר הדר"ג בשיעורו.

ואעתיק כאן ממה שכתבתי בענין זה במקום אחר וז"ל, יש לעיין עוד בכוונתו של מהרי"ץ שכותב בתשובה י"ד "התיגאן אשר יסדו הראשונים מעשה ידי אמן הרמב"ם ז"ל".

*

זאת תשובה שכבר דיברנו עליה, אבל כדאי שנחזור על כך, מכיון שהוא רוצה לדייק כאן משהו חדש.

מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק [חלק ראשון סימן י"ד] כותב בזה"ל, מה ששאלת על מי"ם דמחלת – דהיינו בפסוק, וַיִּלֶךְ עֶשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל, וַיִּקַּח אֶת מַחְלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם וְגו' [בראשית כ"ח, ט'] – אם היא בקמץ או בפתח. מישהו שאל את מהרי"ץ, האם האות מי"ם בתיבת 'מחלת', היא בקמץ או בפתח?

השואל שאל זאת, כי כפי שאתם יודעים, בדורות האחרונים בארץ תימן, נפוצו ספרי הדפוסים,

והדבר בלבב את כל המסורת. היו רבים שחשבו, כי ספרי הדפוסים הם יותר מדוייקים, כיון שהם מודפסים וכו'. מי שפתח לציבור שלנו את העיניים, זהו גאון עוזנו ותפארתנו מהרי"ץ זיע"א. אנשים אחרים סברו לפי תומם, כי כל מה שמודפס, זהו כביכול 'הלכה למשה מסיני'. לא ידעו את הערך של כתבי היד. וכי אדרבה, הנוסחאות של כתבי היד הם יותר מוסמכות, יותר מדוייקות ויותר נאמנות. הדפוסים מלאים שיבושים וטעויות. מי עומד שם בדפוס, להשגיח עליהם? שיבושים רבים נכנסו מן הדפוסים.

בשביל זה, גם המנחת שי וכבר האור תורה לפניו – שהם בעצמם היו ספרדים – מדברים קשות על המדפיסים, שהם גרמו הרבה בלבולים. הם ג"כ עמדו על כך והסבירו כי הספרים הישנים, הם הנאמנים. אבל לצערינו, לא רבים הלכו בדרכם. הם עמדו בפרץ, אבל כמה שמעו להם? כמה בכלל מבינים בנושא?

[בעניין ספרי הדפוסים, ראוי להביא כאן מה שכתוב בקונטרס כת"י המצוי במשפחתנו, שם הביא חכם אחד דברי מחברת התיגאן בעניין יתיב מוקדם ואחריו פשטא, ואחר כך העיר על הטעויות שיש בזה בדפוסים, ובכלל דבריו כתב וז"ל, ויודע אני כי כל ספרינו תנ"ך הם באים מבית הדפוס, ורובם ככולם מוטעים, ואחד מני אלף תמצא אותו כתוב כדת ע"כ. ומה שכתב ואחד מני אלף תמצא אותו כתוב כדת, אפשר שכוונתו שאין בו טעויות מוכרחות כאלה, אף שאינו כמסורת אבותינו. אי נמי כוונתו שאין בו טעויות בנדון דידיה, דהיינו בעניין יתיב מוקדם ואחריו פשטא. וכותב קונטרס זה, לא נודע שמו. אבל לפי צורת הכתיבה והעניינים הכתובים בו, מובן שנכתב על ידי אחד מחכמי צנעא, לא לפני שנת ה'תרכ"ד. איתמר].

וגם וי"ו ד'אשלהך בשמחה' [בראשית ל"א, כ"ז], אם הוא בקמץ או בפתח.

עונה מהרי"ץ כך, דע, כי בכל התיגאן אשר יסדו הראשונים מעשה ידי אמן, הרמב"ם זלה"ה, נמצא כתוב המ"ם בקמץ, וגם החי"ת בשוא-קמץ כזה, מְחַלַּת.

וכתב מהר"ר יחיא בשירי ז"ל במסרה שלו וז"ל, מחלת דאוריתא, מ"ם בקמץ והחי"ת בשוא קמץ.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אם לגבי חסר ויתר, כולנו סומכים על ספרי התיגאן. ואיך לא נסמוך עליהם בניקוד ובדקדוק אחד. כאשר הדבר אינו מעכב בכלל?

אמנם ישנו עניין גדול בדקדוק, לכתחילה שהקריאה תהיה מושלמת, בודאי שחשוב מאד לדקדק, אבל לא עד כדי לעכב. אבל שינוי בחסרות ויתירות, זה פסול. א"כ אם לגבי פיסול, אתה הולך כמו התאג, כיצד בניקוד – וכן בטעמים – אינך הולך כפי התאג?

הא ודאי תימה.

הלכך אין לזוז ממה שקבעו לנו, המיוסד ע"פ חכמי ישראל שרמזנו לך למעלה. והאיי מאן דבעי למהוי חסידא, ליקיים מילי דאבו"ת. זאת תשובת מהרי"ץ.

טוען הרי"ע שליט"א, היכן בן אשר? למה מהרי"ץ לא הזכיר את בן אשר? מדוע רק את הרמב"ם?

הוא כותב כך, ויש לעיין אם כוונתו של מהרי"ץ שהעתיקו מתאג של הרמב"ם, ו"אמן" שמזכיר קאי על הרמב"ם עצמו. או שכוונתו שהעתיקו מספר בן אשר, ו"מעשה ידי אמן הרמב"ם" שמזכיר, פירושו "האמן של הרמב"ם", כלומר בן אשר שעליו סמך הרמב"ם.

לדבריו, אין כוונת מהרי"ץ כי הרמב"ם הוא האמן, אלא הכוונה האמן של הרמב"ם. דהיינו, בן אשר, הוא האמן של הרמב"ם.

הדבר נשמע גם לו עצמו קצת משונה לפרש כך, ע"כ הוא מביא לכך ראיה. וז"ל, ויש להביא סמך לפירוש זה השני, ממה שכתב – מהרי"ץ – בסוף אותה תשובה וז"ל, הלכך אין לזוז ממה שקבעו לנו המיוסד ע"פ חכמי ישראל שרמזנו לך למעלה.

והנה כותב חכמי ישראל לשון רבים, ולעיל הזכיר רק חכם אחד – הרמב"ם. גם כותב "שרמזנו לך למעלה", כלומר שאין הדבר מפורש אלא מרומז. ומזה נראה, שכוונתו לרמוז על בן אשר, שממנו העתיק הרמב"ם.

אמנם יש לעיין למה התחמק מהרי"ץ מלהזכיר בפירוש את שמו של בן אשר, ורק הזכירו ברמיזה "אמן הרמב"ם", וכדי שלא יפול ספק מה כוונתו בזה הוסיף עוד רמז וכתב "חכמי ישראל שרמזנו

והכוונה, כי מחלת דרחבעם ודתהלים, המ"ם בקמץ והח"ית בשואפתח כזה, מחלת.

המלה 'מחלת', כתובה גם בספר דברי הימים [ב'] י"א, י"ח, ויקח לו רחבעם אשה את מחלת וגו'. וגם בספר תהלים [ח"פ, א'], שיר מזמור לבני קרח למניצח על מחלת וגו'. שם זה לא 'מחלת', אלא 'מחלת'. לכן מהרי"ץ בשירי מדגיש, מחלת דאורייתא.

משא"כ הך דאורייתא, שהח"ית בשוא קמץ. אמנם כולו שווין, דהמ"ם בקמץ. הויכוח הוא רק לגבי האות ח"ית.

גם הגאון מהר"מ לונזאנו ז"ל בספר אור תורה, כתב שהמ"ם בקמץ, וכתב שם שהמדפיס דובר שקרים יעו"ש.

ועל ענין וי"ו ד'ואשלחך', הדברים עתיקים. מדוע כתוב, וְאֶשְׁלַחְךָ בְּשִׁמְחָה וּבְשִׂרִים בְּתָף וּבְכִנּוּר [בראשית ל"א, כ"ז]? הרי היה צ"ל וְאֶשְׁלַחְךָ בלשון עתיד?

על כך עונה מהרי"ץ, כי שמוהו בקמץ, כאילו הוא דבר עבר. בעבור שאין חפץ לה' במעשה לבן, לכן נהפך העתיד לעבר. וכן מוכיח תרגום אונקלוס ע"ה, שתרגם ושלחתך פון, ולא תרגם ואשלחנך. מורה שהוי"ו קמץ. גם הרד"ק בחלק הדקדוק, מנה הוי"ו זה בקמץ יע"ש.

מסיים מהרי"ץ, ומי יערב אל לבו, לסתור דברי הגאונים אבותינו ע"ה.

מהרי"ץ זיע"א העריך מאד את אבותינו וקדמונינו נע"ג, שלא לזלזל במסורת שלהם. כי מי יש לו אומץ, לחלוק עליהם? מהרי"ץ ידע היטב את כובד המשקל שלהם.

ומן התימה אם יחלוק אדם על זה. ואיך סומך עליהם במלא ובחסר וביתור אותיות. כגון ויהיו כל ימי נח, ובדפוס ויהי. ואנו כותבים ויהיו, ככתוב בתיגאן.

מהרי"ץ טוען, כלפי אלה שהלכו לפי הדפוסים, הרי בס"ת אתם ג"כ כותבים ויהיו כל ימי נח, למרות שבדפוסים כתוב ויהי. בספר תורה, שזהו כבר עניין חמור של חסר ויתר, אתם כמו אנחנו הולכים כפי מה שכתוב בתיגאן.

וס"ת שכתוב בו ויהי, סלקא דעתין לפסלו (בניחותא). פוסלים זאת הלכה למעשה. אם כן,

לך למעלה", ולמה לא רצה מהרי"ץ לכתוב בפירוש דמיירי על בן אשר.

ע"כ מה שכתבתי שם.

ועוד כתבתי במקום אחר בענין זה וז"ל.

עוד יש לעמוד, על דקדוק דברי מהרי"ץ בתשובתו סי' י"ד (שהיא התשובה שבה נותן הכי הרבה משקל לספרי התיגאן, וסובר שאפי' הניקוד הוא מבן אשר), שכבר עוררנו לעיל, שנראה שמתחמק מלהזכיר בפירוש את בן אשר, אלא בתחילה מזכירו ברמז במש"כ מעשה ידי אמן הרמב"ם ז"ל, וכוונתו האמן של הרמב"ם דהיינו בן אשר, ולבסוף כתב חכמי ישראל (לשון רבים) שרמזנו עליהם לעיל, ונמצא שהוסיף כאן עוד רמז שכוונתו לבן אשר (שמזכיר שרמז לעוד חכם, מלבד הרמב"ם שהזכירו בפירוש), ובכל זאת נמנע ולא הזכיר בפירוש את בן אשר. והדבר מתמיה, למה לא רצה להזכיר בפירוש את שמו של בן אשר רק ברמז. ע"כ.

מי הם 'חכמי ישראל' הללו? הרי מהרי"ץ הזכיר רק את הרמב"ם?

אלא, זהו בן אשר. האמן של הרמב"ם. רמזנו לך, לא הזכרתי אותו במפורש. את הרמב"ם, מהרי"ץ הזכיר במפורש. ואת מי הוא כלל ברמז? את בן אשר, האמן של הרמב"ם. שמעתם?

זהו אמנם פירוש חריף, אבל לדעתי לא ישר... ישנו מושג, 'לפום חורפא שבשתא'. אם זה היה נכון, היה צריך לקרוא 'אָמָן', המ"ם בפתח, ובנשימה אחת. לא בקמץ 'מעשה ידי אָמָן', שהוא הרמב"ם, אלא 'אָמָן הרמב"ם', האמן של הרמב"ם... יש כאן נסיון, ל'עיולי פילא בקופא דמחטא'.

זה דחוק ורחוק. אין סגנון כזה.

שאלה מהקהל: 'חכמי ישראל', וכי הם אינם הסופרים, כותבי התיגאן?

תשובת מרן שליט"א: המלים 'מעשה ידי אמן', בודאי שאינן חוזרות עליהם. כתבו תיגאן, 'יסדו הראשונים', אבל אינני חושב כי 'מעשה ידי אמן' זה קאי עליהם, כביכול הם ה'אָמָנים'. זה בודאי נוטה יותר אל הרמב"ם.

המשך השאלה מהקהל: כוונתי אל המלים 'חכמי ישראל', מה שמהרי"ץ כתב בסוף התשובה, כי

בזה הכוונה אל החכמים כותבי התיגאן. 'הראשונים'. כפי שכתוב למעלה.

תשובת מרן שליט"א: מי אמר שהם חכמים? וכי זה נקרא, 'חכמי ישראל'? התיגאן שכתבו חכמי ישראל? אינני יודע. לא מסתברא. אמנם לגבי בניה הסופר, מהרי"ץ כתב במקום אחד בלשון 'מרנא בניה', משמע שהוא היה גברא רבה, וישנם כאלה האומרים שהוא היה דיין – יתכן ראב"ד – בעיר צנעא, לא יודעים במדויק, המדובר על לפני כשש מאות שנה. על מה"ר בניה, אפשר להגיד שהוא מחכמי ישראל. אבל הרי מהרי"ץ לא הזכיר אותו, אלא כתב 'סופרי התיגאן', באופן כללי. בודאי שסופרי התיגאן היו תלמידי חכמים, אבל אי אפשר להגיד כי הם 'חכמי ישראל', מהיושבים ראשונה במלכות.

נמשיך בדברי הרי"ע שליט"א, והנה כל זה צריך בירור רב, למה לא רצה להזכיר את שמו של בן אשר בפירוש. ועכ"פ כיון שנמנע מלהזכיר את בן אשר, ואנו רואים בעינינו שיש חילוקים אחדים מבן אשר, אפשר שיש קשר לדברים, והוה קים ליה למהרי"ץ שיש איזה הבדלים בין הרמב"ם ובין בן אשר, וצ"ב.

סוף דבר, בדברי מהרי"ץ יש תמיהה למה התחמק מלהזכיר בפירוש שמו של בן אשר (ובתשובה כ"ד כן הזכיר מהרי"ץ את בן אשר – אך הוא רק מה שהביא מהתיגאן. אבל בדבריו שבתשובה י"ד שהם דברי עצמו, ניכר שמתחמק מלכתוב בפירוש על בן אשר), והרע"מ קרח לית ליה עיקר מסורת זו, ואיך נקום ונסתור מכח זה מסורת קהילה קדושה שזה הוא ספר הרמב"ם ממש.

מוזר לו, מדוע מהרי"ץ לא הזכיר את בן אשר במפורש.

ומעיקרא לא רציתי לכתוב זה, שלא ירע בעיני הדר"ג שליט"א שכותבים לדון פקפוק במסורת תימן, והשתדלתי לכתוב מה שיש ליישב הדברים בלא שנהיה צריכים לסתור כלל מסורת תימן. אבל כעת בעמדי באמת במשעול צר, הוצרכתי לכתוב שגם עיקר מסורת תימן בכל זה לא ברירא כל כך, וכמבואר לעיל.

– ובין כל הספד, אומר הָאֵבֶל פסוק 'הצור תמים פעלו'.

יש להעיר שדר"כ המנהג שונה. אחרי סיום תפילת מנחה, האבל רק פותח הצור וגו' וכולם חוזרים אחריו. ואח"כ ממשיך לבדו את המספד אהובי וחמודי וכו', ואז עונים ואומ' יחד הצור וגו'. שלוש אותיות א' ב' ג'. אבל נכון שיש מקומות האומ' כולם יחד את המספדות, ואומרים מאל"ף ועד תי"ו. שמעתי במו אזני יוצאי כפר ח'אז, הסמוך לעיר צנעא, וכיום הם בעיר יהוד.

ובימים שאסורים בהספד, קורים בזוהר, במדרש הנעלם שבפרשת וירא, ואומרים השכבה למת, והאבל אומר קדיש. וכן בכל יום וכו'. עשרה זקנים.

ביום השביעי, עושים סעודה לאותם עשרה זקנים, נגד שכרם שטרחו בהספד. הסעודה היא, פת נקייה עם חמאה וביצים. או כשאר סעודות, קליות ופירות, יין שרף פת ובשר וכו', וקורים לה "סעודת הַבְּרָאָה" בהעברה, כי לא ידעו במה לכנותה.

כאן רואים, שהיתה לו קצת תמיהה, למה קוראים לזה בשם 'הבראה'? הרי 'הבראה' זאת הסעודה הראשונה, הרי לאבל אסור לאכול סעודה ראשונה משלו ומברים אותו. ע"כ הוא אומר, כי זה 'בהעברה'. לא ידעו כיצד לקרוא לזה, על כן אמרו 'סעודת הבראה'. העבירו את השם.

הערה מהקהל: הסעודה האחרונה, לא נקראת 'סעודת מצוה'?

תשובת מרן שליט"א: לא שמעתי שיקראו לכך 'סעודת מצוה'. ישנם מקומות, שקוראים לזה 'סעודת הגמול'. וישנם הקוראים לזה 'סעודת נִיחוּס'. במקומות האחרים. אולם אצלינו, בצנעא וסביבותיה, קוראים לכך 'הבראה'.

האמת היא, כי ישנם רבים החושבים שזאת טעות. כפי שבעל סערת תימן חשב. הוא אומר, שהם לא ידעו כיצד לקרוא לזה, ונתנו לכך את השם 'הבראה'. אבל מי שיעיין בספר שלחן ערוך המקוצר [יו"ד סימן קצ"ד, בעיני יצחק הערה י"ב], יראה שהסברתי בס"ד, שהדבר הוא אמיתי ביסודו. כי נכון שהדבר לכאורה ההיפך ממה שמוזכר בש"ס ובפוסקים, אבל הפירוש הוא הולך

נלחצתי, וע"כ אני צריך כעת לכתוב, כי כל יסוד העניין הזה איננו ברור. הוא מודה על האמת, שהוא כבר נלחץ קצת, מכיון שישנן ראיות הפוכות. כך הוא כותב.

אני מדלג כאן מתוך מכתבו שלוש פסקאות, כי נראה לי שאין צורך ולא כדאי להביאן ולענות עליהן. אבל צריכים לענות על הטענות דלעיל, וכדלקמן.

הרחבה לגבי ארבע דוגמאות להשערות המובאות בספר סערת תימן, אשר אין לסמוך עליהן. א' בעניין סעודת הבראה. ב' בעניין פת של גויים. ג' בעניין גידול הפיאות-ה'סימנים', שכביכול התחיל בגלל גזירה של גויים. ד' בעניין מתי התימנים הולכים כדעת רבינו הרמב"ם ומתי כדעת מרן השולחן ערוך. ועוד שתי הערות נוספות על שגיאות. ולאידך גיסא, שבחו של הרה"ג עמרם קורח זצ"ל.

ראשית, לגבי מה שהוא נשען על דברי ספר סערת תימן. כבר הקדמתי בס"ד בשיעור הקודם, כי אין מה להסתמך ולהישען על מה שכתב בספר סערת תימן, הדבר 'כמאן דליתיה', כיון שזהו דבר אשר בודאי איננו נכון. בשיעור שעבר קיצרתי בכך, וכעת ארחיב בעזה"ת.

ישנן ארבע דוגמאות לכך. דבר ראשון, התחלנו בנושא ההבראה. מה שנפוץ אצל התימנים, כי בסוף שבעת ימי האבל, לא אליכם, עושים האבלים 'הבראה' למנחמים. רק שלצערינו, נתבלבל קצת המנהג, אצל רבים, כי הם רוצים 'להתפטרי' מכך, ועושים זאת כבר בליל היום השביעי, כאשר הם בעצם עדיין אבלים. המנהג במקורו הוא, לעשות זאת בסוף השבעה. לאחר שהאבלים כבר קמו מן האבל, כאשר הם כאחד האדם, אז הם עושים סעודה לאלה שבאו לנחם אותם בשבעה. צריכים לעשות זאת בסוף השבעה, לא בתוך השבעה. אבל, אין להם סבלנות. מי שיעשה נכון, תבוא עליו ברכה.

בספר סערת תימן, תיאר את המנהג שהיה בעיר צנעא בזמנו, וכתב [בדף קל"ה] בזה"ל, בשעת מנחה קטנה, באים עשרה זקנים מהלומדים תמיד בביהכ"נ, נכנסים לבית הָאֵבֶל, ופותחים לומר שלשה הספדים, מאותם הכתובים בתכלאל לאנשים ולנשים – כגון אהובי וחמודי נסע וילך וכו'

לפי עיקר המלה 'הבראה'. כי להברות היינו, לאכול אוכל שאינו שלו. זהו היסוד וזאת המשמעות של-מלה הבראה. כפי שביום הראשון, האבל אוכל אוכל שאינו שלו, שהרי אסור לו לאכול משלו, כך לאחר השבעה המנחמים אוכלים אוכל שאינו שלהם. הדבר רק התהפך. אבל לפי שורש המלה, הדבר אכן מתאים.

שאלה מהקהל: ואלה שעושים סעודה בכל יום? תשובת מרן שליט"א: אבל לא קוראים לכך 'הבראה'. המנחמים מביאים איתם אוכל לאבלים, בגלל כך האבל עושה להם בסוף סעודה על חשבונם. האבלים בסוף השבעה, בתורת גמול, מחזירים למנחמים.

המשך השאלה מהקהל: כוונתי שהייתי במקומות שהנפטר היה עשיר, הניח סכום כסף מסויים בצד, ואמר שיעשו בכל יום סעודה לעילוי נשמתו. הדבר בסדר?

תשובת מרן שליט"א: לא. אין דבר כזה. מה פתאום? זה לא סעודות לעילוי נשמתו. בכל אופן, זה לא מקובל. אני מדבר, על מה שמקובל.

מוסיף וכותב בעל סערת תימן בזה"ל, משפחת שר שלום עראקי, ונמשכו אחריהם משפחת פנחס ומשפחת אלקארה, אוסרים סעודה זו בכל אופן. יש תולים טעם ואומרים, שבימי השר שלום, קרה בביתו מקרה מות, ועשה סעודה זו כנהוג, ושתו אלו הזקנים ונשתכרו, וביציאתם בירכו אותו "כן יהיה תמיד". אז גזר לעקור סעודה זו.

הוא שמע את 'הברכה' הזאת, והחליט, 'סוף פסוק'. עד פה.

אבל אומר על כך בעל סערת תימן, וטעם דחוי הוא. שאם בשביל מקרה זה, היה גוזר שלא יביאו יין בסעודה, או יעשו אותה בחמאה וביצים, שאין דרך להביא יין. תעשו סעודה פשוטה, למה לבטל זאת בכלל?

אלא ודאי הוא, שמנהג זאת הסעודה נתחדש – זה לא היה מנהג מקורי – והיה זר ומגונה אצלו לקבוע סעודה כל עיקר. וזקני המשפחות הנכבדות האלו, ראו טעמו נכון, והסכימו לגזירתו. גם בניהם אחריהם עד היום, אין זכר סעודה בבתיהם במות אחד מקרוביהם, ונותנים למספידים כסף בשכרם, כמנהג כל ישראל.

אילו ידעו רבני דורו את העתיד, היו מסכימים לעקור מנהג זה מתוך הקהל. כי במשך הזמנים נתחדשה אמונה בדעת ההמון והנשים, ונקבעה בלבם, שלא תנוח נפש המת במחצתו, כי אם בסעודה שמתענגים בה, אוהביו וקרוביו. זהו דבר מעניין, שלא שמענו. הוא אומר, שנכנס לאנשים כזה דבר.

בתחילה הוסיפו לצרף עם הזקנים, קרוביו של מת. פשתה ונתרחבה, ומלפני שלשים שנה, נעשית חובה, כסעודה גדולה שבחתונה. שוחטים פר, ומזמינים כל קרוב ושכן ומיודע, ומביאים לפנייהם כל מה שדרך להביא בסעודה של שמחה. שותים יין לרויה, ואוכלים לחם ובשר לשבעה. והזקנים, שהיה עיקר הסעודה בשכרם, נותנים להם סעודתם בקרן זוית, או בחדר מיוחד לעצמם.

לדעתו במקור היו עושים זאת רק לזקנים, ואח"כ לבסוף זה נהיה המוני כמו חתונה, ואז את הזקנים השאירו בצד. כך הוא אומר, לפי מה שהוא ראה והבין בזמנו.

ברם כפי שאמרנו, במחילת כבוד תורתו, נראה פשוט שהדבר בדיוק ההיפך. אמנם, הכוונה שלו היא טובה, כי הוא ראה שזה נהפך לחינגא. ואין הכי נמי, אם עושים את הסעודה הזאת, בצורה שהאנשים כבר מרגישים ששון ושמחה, את זה בטח לא ראוי לעשות. אבל כבר הבאנו, כי מקור הסעודה הזאת, היה כבר בימי בית המקדש השני, אמרנו כי זהו 'חוק קבוע לישראל מימי קדם'. זה לא דבר שהתחדש.

אני קצת מתפלא על הרע"מ קורח, כי הוא הרי ראה את ה'מסודה', זהו ספר הזכרונות של בית דין צנעא, שם כתוב הרבה פעמים בצוואות, אנשים שידעו כי הם כבר הולכים למות, כתבו בצוואתם כי הם משאירים סכום מסויים בשביל ה'הבראה'. מכיון שהדבר עלה הרבה כסף, ישנן הרבה הוצאות, ע"כ השאירו והקציבו כסף עבור זאת.

הבאנו והסברנו בס"ד את כל זאת, בספר שולחן ערוך המקוצר [שם].

הוא מצד אחד ראה בזמנו כך, שעשו זאת מעיקרא לעשרה אנשים, זקנים. אבל חושבני כי הדבר פשוט הצטמצם. כנראה היה המצב קשה מבחינת

שערי יצחק – השיעור השבועי

ידידנו הרב אלמוג שלמה אכלופי הי"ו, אסף בספרו שערי שלמה [מדף שפ"ט], הרבה הערות על ספר סערת תימן. הערות כסדר. לאו דוקא דברים מנוגדים. אבל חושבני, כי מי שיעבור על הדברים שם, מִסְתַּמָּא הוא ימצא עוד דברים בספרו שצריכים לתקן. אני רק אומר כעת, את הדברים שזכרתי לפוס רהטא. כי ברצוני לעקור מן היסוד, את טענת הרי"ע, אשר חושב להסתמך על כך, בעניין החסרות ויתירות. שאין לכך שורש וענף. אם נצרף את שתי ההערות דלעיל, נמצאו בידינו כבר לכל-הפחות ששה דברים ששגה בהם. ומסתמא יש עוד, כדבר האמור.

שאלו בזמנו את הרע"מ קורח, על סמך מה כתבת, כי את החסרות והיתירות ואת הפתוחות וסתומות, לא העתיקו מהרמב"ם – הדברים שהם לעיכובא – אלא הנהיגו, לפי מה שהיה מקובל בידם מקודם? והוא ענה בזה"ל, זכי אין לנו משלנו כלום? הכל מהרמב"ם? זאת היא הגישה שלו. כך הוא היה. כביכול הוא קצת 'נעלב', הוא רצה להראות כי יש לתימנים גם משהו מכובד מעצמם, לא הכל מהרמב"ם. זהו כל הבסיס שלו. לכן אמרנו, כי התשובה הזאת איננה מספיקה. והעיקר שיש לנגדה הוכחות עצומות.

*

כעת דבר נוסף, בעניין פת של גויים. בסערת תימן [דף צ"ד] כתב על כך בזה"ל, בימי חכמי המשנה, גזרו על פת של גויים. ובכל ארצות תימן – דהיינו בכל המחוזות – לא נשמע איסורו. וגם לאחר שנעתקה המשנה לגלילות תימן. ועד היום נוהגים היתר בפת של בעלי בתים, כמנהגם מקדם, אפילו בלי דוחק (וכן ברוב קהילות ישראל לא פשט איסורו, עיין תוספות מסכת ע"ז דף ל"ה ד"ה מכלל, והרא"ש שם).

בהקדמה לספר רכב אלהים, ב'מאמר אופן המרכבה' [דף 389], הערתי על דבריו.

כפי שאתם יודעים, האנשים בתימן היו רעבים ללחם. והיו אנשים רבים, אשר היו הולכים לעסוק במלאכה בכפרים, ולא היה מי שיכין להם אוכל, אז הם היו אוכלים פת של גויים. אין פת של פְּלִטְרָה, אלא רק פת של בעלי בתים. האיסור הזה איננו מן התורה, רק חכמי המשנה גזרו על כך. ע"כ

הפרנסה וגודל ההוצאות וכו', ולכן צמצמו זאת, אולם אח"כ הם חזרו אל המקור, ועשו סעודה גדולה.

ברם, לפוס קושטא, הכל לפי ראות עיני הדיין והמורה. אני אינני רואה, שישנם דברים שליליים ב'הבראה'. כפי שהוא מתאר זאת. ואם יש, אין הכי נמי, צריכים לתקן זאת. שיביאו דרשן שידרוש בדברי תורה, או בדברי חיזוק והתעוררות. הכל לפי העניין. אבל אנחנו מדברים, רק לגופו של עניין. הוא חושב, שהמנהג הזה התחדש. אבל אנחנו אמרנו ואומרים, שהדבר הפוך. המנהג הזה הוא משנים קדמוניות, אשר היה כבר בא"י בזמן ביהמ"ק השני, וכפי שכבר הבאתי בסוף השיעור הקודם.

שאלה מהקהל: ישנם כאלה ששותים אז יין. תשובת מרן שליט"א: אכן. הרי גם בימי האבל עצמם – כפי שאמרו חז"ל [כתובות דף ח.]. עשרה כוסות תיקנו חכמים בבית האבל וכו'. שתו יין, או יין שרוף. הרי נאמר, תִּנְנוּ שֵׁכָר לְאוֹבֵד, וְיִין לְמֵרִי נֶפֶשׁ [משלי ל"א, ו']. אדרבה, הדבר מנחם ומעודד את האבלים. מובא כך גם ברמב"ם להלכה. אין בעיניא לשתות יין, בתוך השבעה. והם עשו זאת, גם בסעודה ההבראה. את הכל צריך לעשות, 'במדה במשקל ובמשורה'. והדיין יפסוק ויורה, לפי מה שענינו רואות.

שאלה מהקהל: וכי לא יכול להיות שבפינקס של ב"ד צנעא, אלמסוודה, עדיין היה מעט עס? הרי היו עניים בצנעא, אולי גם אז היו עשרה זקנים והיה צריך להקצות לזה כסף, לא לעשרה סכום גדול. תשובת מרן שליט"א: לא. נראה שנתנו על כך סכומים גדולים. הקציבו מראש סכום נכבד. לא בשביל עשרה.

הערה מהקהל: ישנו עוד דבר בסערת תימן, לגבי הבנים של משיודהשקר שְׁכָר בְּחֵיל.

תגובת מרן שליט"א: אכן. ג"כ רואים שהוא לא ידע הדק היטב. כבר הערתי על טעות זו במאמר שיר המעלות לשלמה דף ח' הערה א'. הזכרתי לי תמיהה נוספת שלי עליו, שכתבתי בס"ד בהקדמה לשע"ה הלכות נישואין דף י"ח הערה כ"ו, שגולל את כל האשמה על בני הכפרים.

הוא – הרע"מ קורח – אומר, 'נשארו כמנהגם מקדם'. דהיינו, לא קיבלו את הגזירה של חכמי המשנה. והדבר הזה נשמע מאד מוזר.

הבאתי שם בזה"ל, שוב ראיתי לגאון עוזנו מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק ח"ג סימן קכ"ט שהזכיר באגב תשובתו, שה"המוניים" נוהגים להקל בפת בעל הבית גוי. המדקדקים, לא עשו זאת. לקחו אוכל שלהם, או שלא אכלו. אבל רוב הציבור, הקילו.

ולמד זכות עליהם, דאפשר דסבירא להו דאין לך פת דחוקה גדול מזה שהוא שְכּוּר אצל הגוי ואינו יכול לצאת מביתו מפני ביטול מלאכה, ודמי כאילו הוא רחוק מביתו ע"כ. ונראה שכוונתו להא דכתב מרן שם בסעיף ט"ז, שההולך בדרך ימתין לפת ישראל אם ישנה עד ג' מילין יעו"ש וכו'. הסברנו זאת שם מן הבחינה ההלכתית, על פי ספרי הפוסקים. כי אמנם זאת איננה דעת הרמב"ם והשולחן ערוך, הרמ"א הביא את השיטה המקילה בזה, אבל מפני גודל הדוחק, היקלו בכך.

לא בטוח שהדבר הוא נגד הרמב"ם. לא כתוב זאת במפורש יעו"ש.

ובהמשך שם כתבתי כך, וראיתי להרע"מ קורח בסערת תימן דף צ"ד שכתב, בימי חכמי המשנה גזרו על פת של גויים, ובכל ארצות תימן לא נשמע איסורו וכו'. [הבאנו את דבריו לעיל].

מה שכתב שהמנהג להקל אפילו בלא דוחק, נראה דאשתמיטתיה דברי מהרי"ץ שהבאנו. מדברי מהרי"ץ מבואר, שמקילים רק כאשר ישנו דוחק. מהיכן הינך לוקח, שמקילים בלי דוחק? גם פה הוא לא הביא את מהרי"ץ כלל, כנראה הוא לא ראה זאת. הרי בזמנו, שו"ת פעולת צדיק עדיין לא נדפס, ולא היה בהישגיד כלל כך.

ואולי בזמנו – של הרע"מ ק – כבר נמשכו להקל יותר ויותר. עכ"פ נמצא שאי אפשר להעיד שכך היה המנהג גם בימים קדמונים. ואעיקרא, מנלן שהקילו אז אפילו שלא במקום דוחק.

ומש"כ בשם התוספות והרא"ש שברוב קהילות ישראל ג"כ לא פשט איסורו, גם זה אינו, כי בתוס' והרא"ש לא נזכר שלא פשט בכל ישראל, רק יש מקומות שנהגו בו היתר.

ואעיקרא כבר דנו הב"י ושאר האחרונים ביו"ד סימן קי"ב אם דברי הרא"ש רק על פת של פלטר, או גם על פת של בעלי בתים כפי שהבין בנו בעל הטורים. ועיין פלפולא חריפתא מש"כ בזה להקל, ומסיים שכל זה משום שראה "בני כפרים ועיירות קטנות" שאין נוהרין מפיתן של בעלי בתים ואין מוחה וכו' ע"ש.

הדבר הזה ביסודו, להגיד שבארץ תימן לא קיבלו את הגזירה של חכמי המשנה, זהו דבר הנוגד את ההלכה. אין דבר כזה, לעשות נגד מה שקבעו חכמי המשנה והגמרא. זולת לגבי המוסרה, כמו שאמרנו קודם [ד"ה כעת] בשם המנחת שי וקסת הסופר.

רבינו הרמב"ם כותב בהקדמתו לספרו משנה תורה, כי ישנם מקומות אשר עשו תקנות ומנהגות, במשך הדורות. נזכיר למשל, רבינו גרשום מאור הגולה, אשר עשה תקנות וחרמות וכו', אבל הדבר אינו מחייב את כל העולם.

וז"ל הרמב"ם שם, וכל בית דין שעמד אחר התלמוד בכל מדינה ומדינה, וגזר או התקין או הנהיג לבני מדינתו או לבני מדינות, לא פשטו מעשיו בכל ישראל, מפני רוחק מושבותיהם ושיבוש הדרכים, והיות בית דין של אותה המדינה יחידים, ובית דין הגדול של שבעים בטל מכמה שנים קודם חיבור התלמוד.

לפיכך אין כופין אנשי מדינה זו לנהוג כמנהג מדינה אחרת.

אם עשו תקנות באיזה מקומות, כגון גזירה של חכמי צפת, או בכל מקום איזה שיהיה שעשו איזה תקנות, לא עשו זאת לכלל עם ישראל, אלא רק אל המקום שלהם. הם אינם יכולים, לחייב את כל ישראל. אלא בכל ארץ, הם עושים לאיזור שלהם. לכן אם החכמים האלה עשו איזו תקנה, לא כופים אותה על האחרים.

ואין אומרים לבית דין זה, לגזור גזירה שגזרו בית דין אחר במדינתו. וכן אם למד אחד מהגאונים שדרך המשפט כך הוא, ונתבאר לבית דין אחר שעמד אחריו שאין זה דרך המשפט הכתוב בתלמוד, אין שומעין לראשון אלא למי שהדעת נוטה לדבריו, בין ראשון בין אחרון.

רואים אותם כאלו הם שני נחשים על לחייהם. כי הניחו מה שלצד האזניים, ושאר הפאות לצד הפדחת גילחיהו עם שאר שער הראש. היהודים קראו אותם 'סימן' או 'סימנים', והגויים קוראים להם 'זנאר' או 'זנאניר', כפי הרגלם הקדום, על שם האבנט, אעפ"י שאין עוד אבנט וכו'.

ובהערה 13 הוא כותב כך, דורות אחרונים, שנעלם מהם כי לשמצה נקבעו בצדעי אבותיהם, חשבום לעדי כבוד. מורקים ומושחים אותם בשמן, ועושים כמו חוליות שקורים 'לולאב', מתהללים בארכן וסלסולן. אהה, איזה יופי, איזו יראת שמים. פיאות ארוכות. אבל הוא טוען, כי הדבר כביכול הפוך. כי הם לא יודעים, שהדבר בא בעצם מגזירה של גויים.

והמוני עם, נשבעים לקיים כל דבר בנקיטתן. מרוב הקדושה שבהם.

הערנו על כך בשלחן ערוך המקוצר הלכות פאות הראש [בעיני יצחק, הערה כ'], הבאנו ראיות רבות, ובכללן שכבר בזמן הרמב"ם ומקומו היה הדבר נפוץ מאד וכתבנו בזה"ל, יסוד מנהג הפיאות הארוכות, קדום הוא. שכן מצינו שהיה ידוע ומפורסם לרבים בזמן הרמב"ם, הגם דאיהו גופיה לא שמיעא ליה כלומר לא סבירא ליה, כמבואר בתשובותיו סימן רמ"ד בזה"ל, מותר לו ליטול הפיאות כולן במספריים, וכן אנחנו [כוונתו על עצמו, אלא שדרך ענוה נקט בלשון רבים כידוע. יב"ן] עושים תמיד, ר"ל שנוטלים פאתי הראש במספריים, לפי שלא נאסר אלא השחתה של תער. ולא נצטוונו לגדל הצדעיים כמו שחושב ההמון, רק הנזיר הוא שנצטווה לגדל השיער וכו', כמו שהבאתי שם בשו"ת עולת יצחק סימן ק"ס אות א' ד"ה ובתשובתי וכו'.

ומבואר עכ"פ דסברי מרנן בפשיטות, שמנהג זה היה מקדם קדמתה. ואיתא בשער המצוות פרשת קדושים סוף ד"ה פאת הראש, שאף אם היו שערות הפיאות של ראש גדולים מאד וארוכים, לא היה האר"י חותכן במספריים רק עד שיגדלו ויתארכו וידלדלו וירדו ויכנסו למטה בגבול שערות הזקן וכו' [עיינן לקמן הערה כ"ד]. וכן הוא בטעמי המצוות שם. ומסתברא כי לא היה האר"י יחיד בדורותיו במילתא כי האיי וכו'.

ודברים הללו בדינים וגזרות, ותקנות ומנהגות, שנתחדשו אחר חיבור התלמוד. עכשיו תשמעו היטב, אבל כל הדברים שבתלמוד הבבלי, חייבין כל ישראל ללכת בהם. וכופין כל עיר ועיר, וכל מדינה ומדינה, לנהוג בכל המנהגות שנהגו חכמים שבתלמוד, ולגזור גזרותם וללכת בתקנותם.

הואיל וכל אותן הדברים שבתלמוד, הסכימו עליהם כל ישראל. ואותן החכמים שהתקינו, או שגזרו, או שהנהיגו, או שדנו דין, ולמדו שהמשפט כך הוא, הם כל חכמי ישראל או רובן, והם ששמעו הקבלה בעיקרי התורה כולה איש מפי איש עד משה.

אין דבר כזה, לעשות כנגד הש"ס. מי שעושה כן, הוא לא מכלל ישראל. הכי הרבה, יש לו פירוש אחר בגמרא, אם זה יתכן ומתקבל. אבל לעשות נגד הש"ס, הדבר אינו יכול להיות. מאד תמוה, מה שהוא כותב.

תשובת מרן שליט"א לשאלה מהקהל: אמרתי לך, אני לא נכנס עכשיו אל גוף הסוגיא, ולהסביר דברי התוספות, שיש לדון בהם. אני רק אומר, לגבי מה שהוא כתב שהדבר 'לא פשט בכל ישראל', כי הדבר אינו נכון. לא כתוב שם ככה. כעת אתה שואל, איך זה? מי שילמד את הסוגיא, יבין את הדבר במדוייק. אבל ישנן שיטות בפוסקים, שהקילו בשעת הדוחק. הרי כל הגזירה היתה, שלא יבואו לידי חתנות.

*

דבר נוסף תמוה ביותר, שכתב בעל סערת תימן [דף ז' ח'], לגבי הפיאות, ה'סימנים' המפורסמים שהתימנים מגדלים.

וזה לשונו שם, תיאור גזירה זו כמו שהוא מפורסם, וגם יש לו עיקר בספרי 'התאריך' – היסטוריה – הערביים, בתחילה גזרו עליהם להסיר עטרותיהם מעל ראשיהם ולילך פרועי ראש, חרפה ומצוקה גדולה היתה להם בהיותם עוברים ושבים בראש מגולה.

לא הספיקה גזירה זו, עד שגזרו עליהם לגדל פיאות ראשיהם, למען יהיה להם סימן קבוע בגופם, נגלה וניכר לעין כל ראייה. כשגדלו שערות הפאות, היו בושים אפילו על עצמם, והיו

עשרות דברים, ואולי אפילו מאות [עיינן קובץ דברי חפץ, גליון העשירי דף רמ"ד].

*

שלא תהיה טעות, חלילה. כבודו ומעמדו וזכויותו של הרב הגאון עמרם קורח זצ"ל, גדולים מאד בעינינו. ולא הייתי נכנס לזה, רק כיון שממנו מצא מקום ידידנו הרי"ע מקום לרדותנו בתוך ביתנו, והביא ממנו ראיה לשיטתו, על כן הוכרחתי להראות לעין השמש דלאו שמייה מיתא.

על כן לבל יחסר המזג, אביא כאן לאידך גיסא מכתבו החשוב של ידידנו הרה"ג יוחאי צבי נר"ו, וז"ל:

בס"ד, יום ראשון כ"ב תמוז תשפ"ד.

לכבוד מו"ר, רבינו הגדול, מנחמו בדרך אמת, מרן הגאון הגדול הרב יצחק רצאבי שליט"א.

בשיעור האחרון שזכינו לשמוע מרבינו שליט"א, מוצש"ק מטות תשפ"ד, הביא כת"ר את דברי כמוהר"ר עמרם קורח זצ"ל בספרו סערת תימן דף צד שכתב בזה"ל, בימי חכמי המשנה גזרו על פת של גוים, ובכל ארצות תימן לא נשמע איסורו, וגם לאחר שנעתקה המשנה לגלילות תימן. ועד היום נוהגים היתר בפת של בעלי בתים, כמנהגם מקדם, אפילו בלי דוחק. (וכן ברוב קהלות ישראל לא פשט איסורו, עיינן תוספות מס' ע"ז דף ל"ה ד"ה מכלל והרא"ש שם).

והקשה עליו כת"ר שלש קושיות: א' שבמהרי"ץ מבואר הפוך. ב' שבתוס' והרא"ש לא כתוב שבירוב קהילות ישראל לא פשט האיסור, אלא רק כתוב [בתוס'] 'סמכו עתה, ושיש מקומות' שנוהגין בו היתר [הרא"ש]. ג' השאלה הגדולה ביותר, איך כתב שלא קיבלו את תקנת חז"ל, הרי ידוע מה שכתב הרמב"ם בהקדמתו שתקנות התלמוד מחייבות את כל ישראל.

והנה לכאורה אפשר להבין שהרע"מ קורח לא ראה את דברי מהרי"ץ זצ"ל, וגם אפשר לכאורה להניח שאולי הוא כתב את דברי התוספות והרא"ש מתוך הזיכרון, ולפי שעה כך היה נראה לו שהם כתבו. אבל השאלה השלישית לא נותנת מנוח.

כי איך נבין שמי שהיה אחד משני גדולי רבני תימן בדור האחרון (כדברי כת"ר בבארות יצחק ח"א עמוד

וכל זה אשתמיטתיה להרע"ק בסערת תימן דף ז' ח' שקבע כי מתחילה לא היו מגדלים פיאות עד אחרי גירוש התורכים בשנת השפ"ט, שאז גזרו הערבים על היהודים לגדל פיאות ראשיהם למען יהא להם סימן קבוע בגופם וכו'. הבאנו הרבה מקורות, כי מנהג זה בישראל מקדם קדמתה. ויש עוד שלא הבאנו. והוא אזל כל קביל אפפא. זהו הדבר השלישי.

*

בעת, הדבר הרביעי.

בקונטרס כללי מהרי"ץ [בשולחן ערוך המקוצר, סוף חלק מועדים, דף ד"ש] הבאתי בס"ד, כי ישנו בלבול – אי הבנה – מתי התימנים הולכים כפי הרמב"ם, ומתי הולכים כפי השולחן ערוך או מקורות אחרים?

הבאתי שם כך, וממילא יש להבין כי מה שכתב הנוסע ר' יעקב ספיר בספרו אבן ספיר [סימן ט"ו], שבתימן פוסקים דיניהם ומנהגיהם רק על פי דעת הרמב"ם, לא יסורו ממנו בין לקולא בין לחומרא, כי רק אותו קיבלו עליהם למורה ודיין עכ"ל, וכ"כ עוד שם בחלק ב' דף ב"ה שכל דין ומנהג אשר הרמב"ם ז"ל לא הזכירו, גם הם לא קיבלוהו ע"ש, דברים אלו נאמרו מקופיא ולפום רהטא. הוא עשה השוואות. לדוגמא, בעניין הכפרות ערב יוהכ"פ. אם לא עשו זאת, זה כדעת הרמב"ם. וכן תשליך בר"ה, אם לא כתוב, זה כדעת הרמב"ם. הוא חושב, כי הכל אצלינו כמו הרמב"ם.

שכאשר הושה מנהגים, שאצל האשכנזים והספרדים שאין התימנים עושים אותם, עלה בידו שהטעם לפי שאינם נזכרים ברמב"ם. אבל לו היה בודק בהיפך, מנהגים שהתימנים עושים ואינם ברמב"ם (מלבד מה שנו' בחיבורי מהרי"ץ כדלקמן, עוד יש רבים מאד הידועים לנו בארחות חיינו גם אנחנו גם אבותינו נע"ג), היה מבחין שאין הדבר מדוייק כלל.

כמו כן דברי הרע"מ קורח בסערת תימן דף צ"ט, שהרמב"ם הוא עמוד ההוראה בתימן, מלבד מנהגים ספורים שמנאם שם, אחר המחילה אלו הם דברים שאין להם יסוד.

ישנם אצלינו המון דברים, שאינם כדעת הרמב"ם. או שכן עושים, אפילו לא נזכרו ברמב"ם בכלל.

שערי יצחק – השיעור השבועי

רשב"ג ור"א בר צדוק דאמרי אין גזרין גזרה על הצבור אלא א"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בו. עכ"ל.

וכתב בספר סדר יעקב (עמ' ריב לגר"י וורשנר), לכאורה נראה כוונתם, כמוש"כ המרדכי כאן סי' תת"ל (בענין אחר), דכיון דלא נתפשט בכ"מ, א"כ אנו מהמקומות שלא נתפשט, וא"כ לא בעי כלל היתר ב"ד, דאף דבעי היתר ב"ד אף בגזירה שלא נתפשט (וכמוש"כ תוס' להלן לו: ד"ה אי) היינו לאותן שנהגו איסור, אבל אלו שלא נהגו מעולם איסור ל"צ היתר ב"ד כלל. עכ"ל. (ויש מי

שפירש ואור צבי עמ"ס ע"ז עמ' קנהו את דברי התוס' כאן על פי דבריהם בהמשך, שיאחריו באו ב"ד אחר והתירוהו כלומר שאם חזינן שנוהגים היתר, מסתמא באו ב"ד אחר ואחר רבי הודה נשיאהו והתירוהו. ולפי"ז כן צריך היתר ב"ד אלא שאי"צ שיהיה גדול כראשון, אבל אכן – איסור זה הותר.

(ובספר עבודה ברורה ח"ב עמ' קעז לג"ר יצחק מיטניק כתב בזה"ל, בא"ד, ואחריו באו בית דין אחר שהתירוהו. דבר זה אינו מבואר בגמ', רק כוונתם דכיון דחזינן דנהגו עכשיו היתר בפת עכו"ם, מסתברא שבאו אח"כ בית דין אחר והתירוהו.

ומכאן יש לראות חשיבות מנהג ישראל, דאם מצינו שהרבה מישראל נוהגים דבר, אין לזלזל בו ולומר דזה מנהג טעות, אלא יש למצוא בו טעם הגון כדחזינן שאע"פ שלא היה לבעלי התוס' קבלה שבית דין אחר התירו, על פי מנהג ישראל הכריחו שכך היה). [א.ה. ודברי המרדכי הובאו בב"י בסי' קיב סעיף ב(א), ובדרכי משה כתב שכן הוא בסמ"ק].

וכעין זה איתא ברא"ש (פ"ב דע"ז סי' כז), ובטור (סי' קי"ב ס"ב עמ' ד מהד' שירת דבורה) ביאר דבריו שההיתר הוא בין בפת בעה"ב ובין בפת פלטר.

וא"כ אפשר לפרש דברי הסערת תימן כך: 'בימי חכמי המשנה גזרו על פת של גוים, ובכל ארצות תימן לא נשמע איסורו, וגם לאחר שנעתקה המשנה לגלילות תימן, [וכמו שלא פשט איסורו בזמן הגמ' בחלק מהמקומות, כדאיתא בתוס' והרא"ש], ועד היום נוהגים היתר בפת של בעלי בתים [כדברי הטור בדעת הרא"ש] כמנהגם מקדם, אפילו בלי דוחק.

(וכן ברוב קהלות ישראל לא פשט איסורו, עיין תוספות מס' ע"ז דף ל"ה ד"ה מכלל והרא"ש שם). – כוונתו למש"כ תוס' כיון שלא פשט

קלח), שני לראב"ד כמוהר"ר יחיא יצחק הלוי זצ"ל (רבי מחפ"ץ גראפי בספרו מגיד צדק) וחבר בית דינו, והיה ידוע בשכלו הזך, ושאמרו שזכה לו בזכות היותו בנן של – קדושים, שאביו כמוהר"ר יחיא זצ"ל היה נזהר מחמיר ופורש טובא מחשש מאכלים המטמטמים את הלב, (מובא בהקדמת ספר משכיל דורש – פעם סח ר' יוסף עמר ז"ל [חתן הרב חיים צאלח ז"ל שהיה גיס למחבר מאשתו], אתה רואה את הרב עמרם קורח? ידוע לך סוד שכלו הזך? הוא שואל והוא משיב, לא לחנם הדבר כן. כי תולדתו יסודה ממקור טהרה וקדושה, אביו היה מתנהג בחסידות ופרישות, על אף דחקו ודלותו היה נזהר ממאכלים המטמטמים את הלב. בעוד כל קרואי מסיבות מצוה נהגו לאכל כל מיני קטניות ופולים, הוא היה מקפיד להביא עמו במיוחד חטה קלוייה).

וגם עשה 'שימוש חכמים' בדרכי הפסק ובמנהגים אצל חכמי תימן שקדמוהו, ובכללם אצל כמוהר"ר סלימן בן כמוהר"ר יוסף אלקארה זצ"ל תלמידו המובהק של מהרי"ץ זצ"ל (כדברי הרב שמעון צאלח זצ"ל שכתב בהערותיו לתכלאל ע"ח [ח"ב עמ' עד ע"א] בזה"ל, הרב הראשי לישראל בתימן ז"ל הרב עמרם קורח, אשר עדיין עוד בהיותו צעיר לימים שימש בידעותיו כעוזר בבית דינו של הרב שלמה קארה ז"ל רבה הראשי של צנע"א, והוא היה בקי בכל המנהגים, אין מי שהוא מכחיש את זה. ועוד כתב בעמ' עה ע"א, הרב עמרם קורח ז"ל אשר הוא היה מהמומחים בענייני מנהגי תימן).

וגם כאן בארץ ישראל לאחר העלייה, היה נחשב כאחד הגדולים מחכמי תימן ואולי אף הגדול שבהם (כמו שכתב הרב שלמה זלמן מוזס ז"ל, מזכיר מועצת גדולי התורה ומזכיר אגודת ישראל עליו בזה"ל, הגאון רבי עמרם ב"ר יחיא קורח זצ"ל היה הגדול שבחכמי תימן בתקופתנו. גדול בתורה ובחסידות, לא פסיק פומא מגירסא, הוא המשיך באישיותו את המסורת המפוארה של חכמי תימן מדור דור. נפטר בשיבה טובה בערב סוכות תשי"ג, וכבוד גדול עשו לו במותו. הוא הגדיל לעשות לטובת עדתו בגולת תימן הנידחה כרועה נאמן במשך עשרים שנה, ומסר נפשו על צאן מרעיתו. [מורשה ג עמ' תיא], איך ישגה ח"ו בדבר שהוא בבחינת ז"ל קרי בבי רב הוא, שתקנות חז"ל מחייבות את כל ישראל וכדבריו הידועים של הרמב"ם?

חשבתי אולי ליישב, בהורמנותיה דמרן שליט"א. הרי איתא בגמ' ע"ז שם בזה"ל, והפת. א"ר כהנא א"ר יוחנן פת לא הותרה בב"ד. מכלל דאיכא מאן דשרי וכו'. וכתבו התוס', מכלל דאיכא למאן דשרי. מדקאמר פת לא הותרה בב"ד מכלל דאי בעי הוה שרי ליה, אלמא לא פשט איסורו. ומכאן סמכו עתה לאכול פת של עובדי כוכבים כיון שלא פשט איסורו בכל ישראל, ויש לסמוך על דברי

איסורו בכל [–כלומר ברוב] ישראל, ולמה שכי' הרא"ש שם בהמשך ז'כן מוכח לקמן שפת לא פשט איסורו בכל ישראל וכו'.

ועיקר לשון זו וברוב (קהלות) ישראל לא פשט איסורו לקוחה מהגמ' בע"ז דף ל"ו ע"א שאמרה: שמן "לא פשט איסורו ברוב ישראל". וביאר רש"י, לא פשט, עדיין לא החזיקו רובם באותה הגזירה לנהוג בו איסור [ובדקתי ומצאתי שזו הפעם היחידה שמופיע לשון זה בש"ס]. אלא שהוסיף הרע"מ תיבת 'קהילות', וזה מה שנותן מקום לחשוב שדיבר על תקופות מאוחרות יותר, אבל באמת הוא דיבר על אחרי גזירת חז"ל. אך יותר מאוחר, איה"נ זה רק י"ש מקומות' שנוהגין בו היתר כדברי הרא"ש.

ואולי אפשר לומר יותר מזה. שגם יותר מאוחר, בזמן הגמ' שכתב ע"ז הרא"ש 'משמע שידוע היה להם שיש מקומות שנוהגין בו היתר', אותם הי"ש מקומות' – היו רוב ישראל, שהרי הרא"ש כתב לקמן בתור המשך לדברים אלו – ז'כן מוכח לקמן שפת לא פשט איסורו בכל ישראל וכו'.

ובפרט אי נימא דסבירא ליה כדברי הכס"מ בשיטת רש"י (ממרים ב ז), שאפשר לבטל הגזירה רק אם בדקו ומצאו שמיום שנגזרה הגזירה ועד היום לא היה שום זמן שפשטה בכל ישראל, אז בהכרח לומר שהי"ש מקומות' היו רוב ישראל.

ולפי"ז הדברים א"ש, שדברי הסערת תימן הם כמהלך של התוספות והרא"ש בסוגיה, וכמרדכי והסמ"ק שאלו שלא נהגו אי"צ היתר בי"ד כלל, כי לגביהם תקנת חז"ל לא חלה. תודה רבה, יוחאי צבי.

יישר חיליה דמר לאורייתא, ושפתים ישק. ובלנ"ד אומר מה שיש לי הקטן להשלים ולהשיב בזה, בשיעור הבא, מוצש"ק מסעי.

דחיית דברי הרי"ע כי בן אשר זהו האמן, וכי כביכול הוא נכלל במ"ש מהרי"ץ 'חכמי ישראל'.

כיון שהזמן קצר והמלאכה מרובה, על כן נגמור רק את הפרט הזה – מה שידידנו הרי"ע נר"ו עמד עליו, וכדלעיל – למה מהרי"ץ לא מזכיר את בן אשר.

הדקדוק הזה, מאד מוזר. נכון שמהרי"ץ כאן לא הזכיר את בן אשר, אבל הרי בסימן כ"ד הוא כן

מזכיר, כמו שהזכיר הרי"ע עצמו. כאן כנראה מהרי"ץ רצה להזכיר את 'רבינו הרמב"ם', העדיף להזכיר דוקא אותו. לא שמהרי"ץ לא רצה להזכיר את בן אשר, והרי בספרו חלק הדקדוק הוא מזכיר אותו המון פעמים, ובנביאים הוא כותב, 'התיגאן לעולם אזלי כבן אשר', כמו שלגבי 'כל חלב' הוא הזכיר אותו בתשובתו. זה לא שמהרי"ץ אינו רוצה להזכיר את בן אשר, אלא שהרמב"ם חשוב טפי, וזה ישכנע את השואל יותר. כל הסמכות של בן אשר בעולם, נתקבלה בעיקבות הרמב"ם.

ועוד יש לומר שזה על-דרך שמצינו בחכמי הש"ס שהתלמיד היה אומר שמועתו, בלא להזכיר מפורש שמו של רבו, כי כולם יודעים שכל תורתו היא ממנו, כיעויין ביבמות דף צו: שיהושע היה יושב ודורש סתם, והכל יודעים שתורתו של משה היא. וע"ע שמות רבה פל"א אות ב'.

ולגבי המלים 'מעשה ידי אמן', כנראה פירושו, כי התיגאן הם משהו מאד אומנותי. לא רק הכתיבה, והמסרה בגליונות שיש שעשו בצורות מיוחדות. ופה ושם הוסיפו צבע לכבוד ולתפארת, אלא כיצד סידרו, שכל דף יסתיים בסוף פסוק? וכל חומש מסתיים תמיד, ארבע שורות בסוף דף? זאת אומנות גדולה ועצומה. הדברים קיימים רק אצלנו, אין אותם בעדות האחרות. וזאת 'עבר' להם מהרמב"ם. ובלנ"ד עוד נרחיב בזה.

ולגבי דבריו, כי מ"ש מהרי"ץ 'חכמי ישראל', כוונתו לבן אשר, על כך ברצוני לומר את מה שחובה לדעת. וההכרח לא יגונה. כמה שבן אשר הוא מוסמך מבחינת הדקדוק, אבל סוף סוף אי אפשר לבוא ולהגיד עליו כי הוא מ'חכמי ישראל'. צריכים להעמיד את הדברים על דיוקם.

המעייין המשקיף נכונה רואה כי בקושי מזכירים את בן אשר, בתואר 'רבי'. רבי אהרן בן אשר. כבר הרמב"ם עצמו כותב בזה"ל, 'שהגיהו בן אשר'. הוא לא כתב עליו את התואר 'רבי'. אצל גדולי ישראל, כל אחד היה לפי מעלתו, אבל לא נתנו כבוד שאיננו אמיתי. כיום בזמנינו, אפילו על אנשים פשוטים כותבים ואומרים תואר 'הרב', אפילו אם הם עמי ארצות. מחניפים להם. אבל הם, היו אנשי אמת. למשל, רש"י מפירושו מביא

שערי יצחק – השיעור השבועי

לא הבאתי את כל מה שהם כתבו, אתה הקורא תמשיך לעיין בגוף ספריהם. לכן הוא השתמש במלה 'רמזנו'.

אנחנו כעת, בימי בין המצרים. וכתוב למען ציון לא אחשה, ולמען ירושלם לא אשקוט, עד יצא כנגה צדקה וגו' [ישעיהו ס"ב, א']. השתמשתי לשעבר בכך למליצה, אמרתי [בשיעור מוצש"ק קדושים התשפ"ד] כי למען מהרי"ץ לא אחשה, ולמען מסורת תימן לא אשקוט, עד יצא כנגה צדקם'.

חושבני כי קיימתי זאת. לבסס הדק היטב את המסורת שלנו.

והנה ישנו עוד פסוק נוסף בספר ישעיה [י"ח, ד'], אֲשַׁקֶּטָה וְאֶפְיֹטָה בְּמִכּוֹנֵי. כמה מפרשים מסבירים, כי שם 'אשקטה' היינו, שהוא כבר נרגע. כלפי מה שכתוב 'לא אשקוט', עכשיו 'אשקטה'. כעת אני שקט.

גם אני עכשיו כמעט רגוע, למרות שלא גמרתי ממש את הנושא. ובעזרת ה' נמשיך, כאשר יסתדר לנו.

דברי חיזוק לימי בין המצרים, למען ציון לא אחשה וגו', הבנה מדוע התימנים-החותים החליטו להתקיף את ישראל, השר של תימן הוא הכי חשוב בשמים, ארץ תימן יש בה את הצניעות הכי גדולה שבעולם, וביאור כי הדבר תלוי בטבע המקום, וכפי שמצינו בכמה מקומות. וכן ביאר החת"ס את המלים [במעשה המזועזע שהובא בתנדב"א] 'ברוך המקום שהרגו'.

אבל צריכים לדעת, הקב"ה מבטיחנו 'למען ציון לא אחשה, ולמען ירושלם לא אשקוט, עד יצא כנגה צדקה'. ועוד נסביר זאת בלנ"ד לפי תרגום יונתן. אנחנו, ימי שנותינו בהם שבועים שנה [תהלים צ', י'], איננו יכולים לדעת מה קורה בדיוק בעולם, אבל מי שיתעמק יראה, כי אין שום דבר שהוא לחנם.

מדוע פתאום, התימנים [החותים] – בארץ תימן – נלחמים כיום איתנו? לא היו דברים כאלה בעבר. כיצד פתאום הם נכנסו, מצטרפים לשאר הערבים אשר סביבותינו? אמנם הם שונאי ישראל בכל הדורות, אבל שממרחקים כאלה יבואו להילחם איתנו? כעת תשמעו.

לפרקים 'מחברת מנחם', וכן מביאים את 'דונש בן לברט'. הם היו רק מדקדקים, וכדומה. אותו מנחם בן סרוק, היה מדקדק גדול בספרד, חכם גדול, אבל הוא לא היה רב. 'רבי הכוונה, מי שהוא גדול בתלמוד ובהלכה, אבל הם היו גדולים במקרא, ע"כ לא נתנו להם תארים שאינם אמתיים, לכנותם בשם 'רב'. הרמב"ם כותב על רבי שלמה אבן גבירול וסיעתו, כי הם משוררים, לא רבנים. ואשרי המכיר את מקומו. יש בעלי מקרא, ויש בעלי משנה וכו' וכן הלאה.

הערת ידידנו הרה"ג אח"כ שליט"א בכתב אחרי השיעור: מדברי כת"ר משמע דלאו שפיר עבדי היום שכותבים הרב אפילו על עמי ארצות, אבל הרי ראיתי באחד הסימנים החדשים של שו"ת ויען יצחק חלק ב' אות ג', שעדיין לא יצא לאור, שנשאל מעב"ת על מה שנוהג לומר על כל יהודי תואר רבי. והשיב שזהו על-פי דברי הרשב"ץ, שמאז שצצו הקראים נקראים כלל ישראל רבניים להבדיל בין הקודש ובין החול, לכן מאז התואר רבי מתאים לכל יהודי אעפ"י שאינו יודע ספר, וציון שהאריך על זה בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר הלכות נישואין סימן ר"ו אות תקע"א דף ש"ה.

תשובת מרן שליט"א: יש חילוק בין תואר רבי, לתואר הרב.

על כן נלע"ד כי אי אפשר לבוא ולהגיד, שמהרי"ץ בדבריו 'חכמי ישראל', התכוון אל בן אשר, כיון שבן אשר אינו נחשב לאחד מחכמי ישראל. שהרי בקושי, או לפעמים, מזכירים אותו בתואר 'רבי', כדקא אַמְרֵן.

אבל מה שכן, מצד אחד הרי הוא – הרי"ע – דייק, למה מהרי"ץ כותב בלשון, 'אשר רמזנו לך'? לכאורה כאן זהו דיוק טוב, מדוע מהרי"ץ לא כתב, 'אשר כתבנו לך'?

חושבני, כי מהרי"ץ נקט המלה הזאת, בגלל שהוא מתכוון במלים 'חכמי ישראל', אל מהר"י בשירי ומהר"ם לונזאנו והרד"ק. את אלו שהוא מזכיר לעיל, עליהם הוא כותב 'חכמי ישראל'. וכיון שהוא הביא אותם בקיצור, וסיים 'יעויין שם', 'יעויין שם', כיון שהביא רק חלק מדבריהם, ע"כ הוא כתב 'אשר רמזנו לך'. להגיד כי רק ציינתו,

וכבר כתבתי בתולדות חיי מהר"י בדיחי שבסוף תשובותיו חן טוב דף תנ"ט הערה קל"ו בזה"ל, אעפ"י שמוחמד ביער עבודה זרה מארצות ערב, מכל מקום לא היה כח בדת השקר שלהם לעקור אותה לגמרי. שכן שמעתי מפי אבא מארי זצ"ל כי ליד העיר צנעא היה מקום ידוע שכל העובר סמוך לו משליך שמה אבנים, עד שכבר נעשה שם הר גדול של אבנים. והיו הרבנים מזהירים למי שאינו יודע, שזו היא עבודה זרה (עיינן רמב"ם פרק ג' מהלכות עבודה זרה דין ב' ודין ה') ואסור להשליך שמה אבנים עכ"ד, עד כאן לשוני שם. וכעת חשבתי כי אולי היו עושים כך מתוך הרגלם, ושלא בכוונת עבודה זרה. איתמר.

וע"ע מ"ש בס"ד בעיני יצחק על ש"ע המקוצר ה' עבודה זרה סימן קמ"ו סוף סעיף א' הערה י', לגבי זריקת שיני הילדים שנשרו, כלפי השמש. יב"ן.

מה שאומר מלכם, כי משלמה יצא – בחבש אומרים, המלך שלהם היילי סילאסי, כנראה כי הם מצאצאי מלכת שבא וכידוע – שקר בפיו, ודברי הבל הם.

כעת תשמעו, דבר מדהים.

שר של ארץ תימן, חשוב למעלה משאר שרי ארצות. הרי לכל אומה ישנו שר בשמים, והשר שלהם הוא הכי חשוב.

ומדוע?

שזה אלף שנים לא גרמו לחילול ה', רק פעמיים. אינני יודע, על איזה חילול ה' הוא מדבר.

לאחר מכן הוא מביא איזה חידוש, ששמע מהמלאך המגיד, עתה באתי להורות עניין של זילכו שניהם יחדיו [כ"ב, ו'], וכל זה על שהצטערת שאינך קורא בתורה ברבים. והצער עלה למעלה כי קדשה, והיינו אברהם אבינו ע"ה שמדתו חסד וכו' יעו"ש.

אינני יודע, מה הפירוש שהם לא גרמו לחילול ה'? אבל עכ"פ חושבני, כי אם התימנים עלולים ח"ו לפגוע בנו – לכל הפחות הם מנסים לפגוע בנו – יש להם את הזכות של צניעות. אני חושב שארץ תימן – אינני יודע מה כיום שם בדיוק, אבל פחות או יותר לפי מה שאנחנו יודעים – זאת ארץ שיש בה את הצניעות הכי גדולה בעולם. אם השר שלהם חשוב יותר למעלה, כנראה זה מפני שיש להם את

ישנו ספר מפליא בשם מישרים מגיד, הבאתי אותו כבר בעבר [בשיעור מוצש"ק נשא התשע"ז], אבל כעת לענייננו הדבר מתאים יותר. זהו ספר שחיבר אחד מן הצדיקים הנסתרים, כתוב על גבי הספר 'אין הספר ניתן למכירה'. היה לו מלאך 'מגיד' שהתגלה אליו. הוא אפילו לא הזכיר את שמו בספר, אבל הוא אחד מצאצאי החתם סופר, שמו הרה"ג יצחק צבי ברנפלד זצ"ל, שהוא היה אב"ד של חוג חתם סופר כאן בעירנו בני ברק ת"ו. יש לו עוד ספר, שאלות ותשובות סופר המלך. הוא הסתובב בהרבה ארצות בעולם, ועשה כל מיני תיקונים ועניינים, רואים כי הוא אדם משכמו ומעלה. והוא כותב בספרו בכל מקום, כיצד ובאיזה אופן המגיד נתגלה אליו, ומה הוא אמר לו.

והנה הוא כותב בדף נ"ה [פרשת וירא] בזה"ל, שני וירא עשירי לחודש מרחשון ה'תשי"ז, לפני שעלה עמוד השחר, בין אססא"ב שבארץ חב"ש – דהיינו הנקראת כיום אתיופיה – מוכ"ה שבארץ תימן. 'מוכה' היא מְכָא, עיר ידועה במערב תימן. זה מה שאומרים היום, קפה מוקה. כי לא יודעים לבטא את השם. זה בא משם. ונחשב כאילו זה קפה 'תורכי'.

דע שהחום שהרגשת הלילה, הוא בא מעומקא דארעא שתחת הים, וסמוך לפתחו של גיהנם, ומשם האד יעלה.

הטל שכמותו לא ראית בגובה, קח ממנו ורחוץ גופך, כי מרפא את הגוף ואת המחשבה. (הגובה היה יותר מאצבע, וכשלג נראה).

תשמעו, הוא כותב מה אמר לו המגיד, דהיינו המלאך שנתגלה אליו. כמו מרן הבית יוסף, שכתב את הספר המפורסם 'מגיד מישרים', והוא עשה בהיפך 'מישרים מגיד'.

שתי הארצות אלו, חבש ותימן, עובדי אלילים היו אבותיהם, וזרקו אותם. זהו דבר ידוע, שהערבים היו בעבר עובדי ע"ז, עד שבא להם ה'משוגע', ואז הם קיבלו את האמונה באל אחד, באמצעות היהודים.

ועדיין בשותפות מתעסקים, ובשותפות דשותפות מאמינים. הם לא עזבו זאת לגמרי. בשותפות הם מאמינים.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אתה מבליג על הפריצות בארץ ישראל? הנה למשל היהודים התימנים היו פעם צנועים, אולם מה קרה להם כאשר הם עלו לארץ ישראל? למה פתאום הם אינם צנועים? אלא מאי, הכל הוא בגללנו. הצניעות שלהם איננה אמיתית, אלא היא בגלל שאנחנו צנועים. אבל הנה תראה, כאשר הם אינם קשורים אלינו, מאז שהלכו לארץ ישראל, הם התקלקלו. זאת טענה מבהילה.

ולכאורה, הוא צודק. שכן כתוב בספר חסידים, לרבי יהודה החסיד [סימן תתש"א], בזה"ל, כמו שמנהג הנכרים, כן מנהגי היהודים, ברוב המקומות. כגון אם הנכרים גדורים בעריות, כך יהיו בני היהודים הנולדים באותה העיר.

ביתר ביאור והרחבה, מובא העניין בנוסח כת"י פארמה [הנדפס בספר חסידים המפואר] בזה"ל, בני אדם שמהלכים בארץ למצוא מקום לגור שם – מחפשים איפה להתיישב – יעינו ביישובי הארץ באותה העיר, מה עניין הגויים? הרי תמיד היינו בארצות הגויים, א"כ היכן ללכת לגור? אם חייבים להסתפח באיזה מקום? תסתכל, איך הגויים שם מתנהגים.

אם גדורים בערוה, דע אם ידורו יהודים באותה העיר, גם בניהם ובנותיהם יהיו עושים כיוצא בהם כאותם גויים, כי כל עיר ועיר כמנהג הגויים כן מנהג היהודים שעמהם ברוב המקומות.

וידועים דברי רבינו הרמב"ם רפ"ו מהלכות דעות, דרך פרייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו, ונוהג כמנהג אנשי מדינתו. לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים וכו' יעו"ש.

בעל פלא יועץ, מהר"ר אליעזר פאפו, שהיה גאון וקדוש, הביא את דברי ספר חסידים הללו [בספרו יעלו חסידים, דף ק"ח], והוא מוסיף בזה"ל, אי לזאת, טוב שבת בארצות ישמעאל, משבת בערי אדום.

אל תגור באירופה, אלא בארצות המזרח, כיון ששם ישנה צניעות. הם גדורים בעריות, עכ"פ באופן יחסי.

ומהגם שלא יוכל להינצל, מהיות פונה אל האלילים, ואל בנות הערלים, שהם הולכות

הזכות הזאת. וזהו הכוח שיש להם בעוה"ר. ממילא עלינו לעשות חשבון הנפש.

לפני שנים רבות, היו כאן בא"י אסונות רבים, מי שיעיין בספר הכולל תולדות כמה"ר רבי ישראל אַבּוּחֶצִירָה זצוק"ל – אין לי את הספר, אבל ראיתי זאת לפני שנים רבות. מי שידע, שיביא לנו זאת – כתוב שם כי היו איזה פיגועים מהערבים וכו', ולאחר שהוא הסתגר כמה ימים הוא אמר, כי השר של ישמעאל מקטרג על ישראל בשמים, וטוען כי הם צנועים יותר מן היהודים.

בשביל זה, הוא – אותו צדיק – רצה לבטל זאת. אינני זוכר את הפרטים, ולא יודע מה שהוא עשה. אם כן, אם זאת התביעה שיש עלינו, בגלל זאת בעוה"ר אנחנו סובלים גם מהם. לא שאכן הישמעאלים הם צנועים, הרי הם שטופי זימה וכו', כמ"ש הרמב"ם בפ"ג מתשובה, אבל לא בעבירה. הם יכולים להתחתן עם ארבע-חמש נשים, הם שטופים בזימה, אבל לא באופן רשמי. אם ח"ו ישנה בת שהיא פרוצה, האח שלה מסוגל להרוג אותה. רשמית, ישנה אצלם צניעות.

הערה מהקהל: לגברים אצלם מותר הכל. תגובת מרן שליט"א: יכול להיות. אינני יודע. אני מדבר על הלבוש.

הערה נוספת מהקהל: גם אם הולכת עם שיער פזור.

תשובת מרן שליט"א: גם כן, הורגים אותה. היא חייבת על כך מיתה. ואפילו בלי בית דין... בסדר. הם 'מחמירים'.

לא שאני מצדיק אותם. אלא אני אומר כי בסך הכל, יש בהם לצערינו איזה משהו, שהרבה מישראל רחוקים מהם כרחוק מזרח ממערב.

[מה שהערבים שטופי זמה אבל לא בעבירה, דבר זה מגדיל את הקטרוג, שאעפ"י שהם שטופי זמה הם נוהגים צניעות יתירה. אבל לפי האמת, נראה שהם שטופי זמה בעבירה, אלא שעושים מעשיהם בסתר, כמו שיש ללמוד מכמה עניינים ששמענו עליהם. ועיין בספר תי"ת במאה הי"ט דף קצ"ג ד"ה ועוד. איתמר].

חושבני, כי זה לא רק שהוא מקטרג על הצניעות. לא זו בלבד. אלא בעצם, השר של ישמעאל אומר כעת, מקטרג עלינו, הוי ריבוננו של עולם. מדוע

[שמואל ב' א', כ"א]? מה אשמים ההרים, שלא ירד עליהם גשם, בגלל שהפלשתים הרגו את שאול ובניו?

אלא התשובה היא, לפי שאותו מקום גרם למיתתו של צדיק. ישנם דברים נסתרים.

וכעת תשמעו עוד תוספת, דבר הפלא ופלא. כולם יודעים את המעשה המזעזע המובא בגמ' מסכת שבת [דף י"ג ע"א], ובתנא דבי אליהו [פ"ב מ"ב], מעשה בתלמיד אחד, ששנה הרבה, וקרא הרבה, ושימש תלמידי חכמים הרבה, ומת בחצי ימיו. והיתה אשתו נוטלת תפיליו – כתוב בתנדב"א שהיא נהייתה כמו שוטה – ומחזרתם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ואמרת להם, כתיב בתורה [דברים ל', כ'] כי הוא תייד וארד ימיד. בעלי ששנה הרבה, וקרא הרבה, ושימש תלמידי חכמים הרבה, מפני מה מת בחצי ימיו? ולא היה אדם מחזירה דבר.

פעם אחת נתארחתי אצלה – דהיינו אליהו הנביא – והיתה משיחה כל אותו מאורע. ואמרת לה, בתי, בימי נדוּתִיךָ מה הוא אצלך? אמרה לי, חס ושלום. אפי' באצבע קטנה לא נגע בי. בימי לבוניך, מהו אצלך? ענתה, אכל עמי ושתה עמי, וישן עמי בקירוב בשר, ולא עלתה דעתו על דבר אחר.

ואמרת לה, ברוך המקום שהרגו, שלא נשא פנים לתורה. שהרי אמרה תורה [ויקרא י"ח, י"ט] ואל אשה בנדת טמאתה לא תקרב.

אנחנו מבינים את הדברים כפישוטן, אולם כעת תשמעו פירוש חריף מאד. ואם החתם סופר אומר אותו, הוא גם ישר מאד. הוא מסביר, כי פירוש המלים 'ברוך המקום שהרגו', הכוונה שנתקלל המקום שהוא היה שם. המלה 'ברוך' כאן, היא קללה. והסיבה היא, 'שלא נשא פנים לתלמיד חכם'. איך אתה הורג אותו? הרי כתוב בתורה, 'לא תקרב', והוא לא התקרב. כתוב שהיה סינר המפריד בינו לבינה, לא היה קירוב בשר.

הפלא ופלא. א"כ 'ברוך המקום', זהו לישנא מעליא. וכוונתו לומר ארור המקום.

כך כתוב שם בספר לשון חסידים, הכוונה, אחר שחקר ודרש ולא מצא בו עון, שהרי גם בימי

גלויות מקושטות ופרוצות. ואם מידי עבירה יצא, מידי ראייה והרהור לא יצא. שומר נפשו ירחיק זרעו משם, ולא ימצא מעביר בנו ובתו באש חס ושלום [נא"ה]. כך הוא כותב בלשון מליצה, הכוונה שזאת 'אש'. יצר הרע בגימטריא א"ש.

אם-כן, השר של תימן טוען בשמים, שמגיע לו 'החזר' זכיות. יש לנו יתרה גדולה ביחשבון. כי למפרע, כל הזכיות שניתנו בעבר ליהודים, הכל אפס וריק, כיון שזה שלנו. בגללינו. השכר מגיע לנו, לא ליהודים. תעביר זאת ליחשבון שלנו. ברם, תשמעו מהי התשובה. אנחנו ניתן לו תשובה, לסתום את פיו. וזאת על פי פירוש קדמון, על ספר חסידים שם.

לכאורה, מה הדבר קשור, האם באותו המקום הגויים כמו היהודים או שלא? לפי המקום? בפירוש קדמון מובא כך, ר"ל כי זה תלוי בטבע הארץ, כדאיתא בילקוט בלק יש מעיינות וכו' ומעייני שיטים של זנות היה. כתוב כי המים של שיטים, מעוררים את הזנות.

ע"כ אם יש ארץ שהנכרים הם פרוצים בעריות או בשאר עבירות, לא יתיישבו שם היהודים. הכל תלוי במקום. המקום משפיע.

גם בספר לשון חסידים [על פירוש ספר חסידים שם] מובא בזה"ל, לפי שרוב פעמים, המקום גורם. כמ"ש מקום שטים היה גורם לזנות. וכן המקום גורם לפעמים שיהיה מזלו של אדם רע.

לכן אמרו, שי'שנה את מקומו. כתוב בגמרא בבא מציעא [דף ע"ה ע"ב], דביש ליה בהאי מתא, ולא אזיל למתא אחריתי. אם אתה נשאר במקום הזה, זאת בעיניי שלך. כי המקום גורם שיהיה לך את המזל הרע, ע"כ תשנה את מקומך.

וכן אמרו, 'מקום' מוכן – מועד – לפורעניות. זאת התשובה שאנחנו עונים להם. זה לא אתם, אלא הארץ-הקרקע היא כך. כעין שמצינו גבי יש ארץ שמגדלת גבורים וכו'. המקום הוא כזה. ככה השמטנו להם את הטענה הזאת, כי זה לא בני האדם, אלא המקום.

תשמעו, עוד דברים חזקים מאד שמובאים שם, בפירוש הנקרא לשון חסידים. וכן כתוב, אל טל ואל מטר עליך וגו'. מה זה שדוד המלך ע"ה אמר על שאול, הרי בגלבע, אל טל ואל מטר עליכם

שאלה מהקהל: מה קרה שהשר של תימן התעורר רק כעת? מה נשתנה?

תשובת מרן שליט"א: הנסתרות ליי"א אלהינו. אני לא יכול לתרץ, את כל השאלות. רק באופן כללי. איך מסתדרים כל הפרטים? ישנם כנראה עוד הרבה חשבונות ושיקולים. השם ברוך הוא יאיר ענינו.

שאלה מהקהל: נודמנתי להיות באיזה מקום, והזמינו אותי לעלות לס"ת, והס"ת שם איננו כמו הס"ת שלנו, בחסרות ויתירות וכו'. מה עלי לעשות?

תשובת מרן שליט"א: אם אתה יכול, עדיף להתחמק. ואם כבר עלית, תברך. ולגבי הקריאה, אפשר לקרוא 'זיהיו' כל ימי נח, למרות שכתוב בספר 'זיהיו', כיון שזה כמו 'הנערה'. ההבדל היחידי בקריאה בספר תורה הוא רק לגבי 'זיהיו' או 'זיהיו', לגבי יתר החסרות ויתירות אין הבדל בקריאה. אפשר לקרוא בכל מקרה. א"כ תקרא 'זיהיו'. ואם תגיד, כי האות וא"ו נקראה בע"פ, התשובה היא, כי הדבר אינו מנוקד, א"כ תעשה שם 'קיבוץ', לא 'שורק'. כמו 'הנערה'. נערך. ויהי.

המשך השאלה מהקהל: אבל הם עלולים להחזיר אותי?

תשובת מרן שליט"א: אם כן זאת בעיני. באופן זה, צריכים לקרוא לפי הציבור. אם זהו מנהג המקום, אזי אין בעיני. אזלינן לפי מנהג המקום.

שאלה מהקהל: ספר תורה שלא עשו בו בתחילתו לפופות ועקומות, כגון שהסופר לא ידע מכך והתחיל לכתוב בלי לפופות ועקומות, ואח"כ נודע לו, האם הוא יכול להתחיל לעשות מאמצע הס"ת, לעשות לפופות ועקומות רק בחצי ספר?

תשובת מרן שליט"א: כן. לכל הפחות. מה שאפשר. אבל בודאי שכדאי לתקן את הכל. הדבר חשוב מאד.

והשם ברוך הוא יזכנו בבניין בית מקדשנו בקרוב, וינחמנו בציון ויבנה ברחמי את ירושלם בחיינו ובימינו בקרוב, אמן ואמן.

ליבונה סינר מפסיק ביניהם כמ"ש בגמ', לכן אמר, יקולל יהא המקום שגרם להריגתו, שלא נשא פנים לתורה של אותו תלמיד. שהרי הוא לא עבר על איסור נדה, שהתורה אמרה 'אל אשה בנדת טומאתה לא תקרב' בקריבה בגילוי בשר. ומצאתי שעד"ז באו"א – באופן אחר – פי' מאמר זה הגאון חתם סופר בהספידו על הגאון ר"נ אדלר זצ"ל.

בקיצור, לקחנו מהם את הטענה, אין להם מה לקטרג על ישראל. ברוך ה'. ואם בארץ ישראל ישנם קשיים, זה כי אף שמצד אחד ארץ ישראל היא 'ארץ אשר עיני יי"א אלהיך בה וגו', אבל כידוע כתוב לגבי ארץ ישראל, כי היא ארץ לא מטְהָרָה היא, לא גְשֶׁמָה בְּיוֹם זָעַם [יחזקאל כ"ב, כ"ד]. וכבר דיברנו על כך בעבר בס"ד. א"כ ההיפך, יכול להיות שכאן יש יותר נסיון, ויותר קשיים. אבל בכל אופן, הבננו את השיקולים, את הצדדים לכאן ולכאן. השם ברוך הוא יאיר ענינו.

בכל אופן, מה שכך, אין לתת לו אפי' את האפשרות לטעון את הטענה הזאת מראש. שנחזק יותר ויותר את הצניעות ואת הקדושה.

*

שאלה מהקהל: עד עכשיו היו יהודים בתימן, א"כ אולי היתה להם איזו זכות ושמירה. אבל כעת, שכמעט לא נותר שם יהודי אחד, הם צריכים לקבל את ענשם על כל הצרות שהם עשו ליהודים.

תשובת מרן שליט"א: ה' יעזור. בסדר. אבל אני מסתכל על כללות העניין. חושבני כי גם בעוד ארצות במזרח, כגון בפרס, הם יותר שומרים על הצניעות.

[מלבד מה שהשיב מעכ"ת על קטרוג זה, של שר ישמעאל בשמים, כי הצניעות של יהודי תימן היא בגללנו, שמא יש להשיב עוד, שהרי היו ליהודי תימן כמה וכמה מעלות שלא היו לערביי תימן, וגם בהם התקלקלו כאן בארצנו הקדושה. ואלמלא המצב כאן, לא היו מתקלקלים כלל, דהיינו אפילו בצניעות, אשר יאמר כי צניעותם בתימן לא היתה מחמת ערביי תימן. איתמר. ולא רק מעלות. אלא רבים עזבו דרך התורה לגמרי, כמ"ש בתחילת מאמר מסלול ודרך. יב"ן].